

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ
ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала
студентка 6 курсу, 631 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Мардаревич Ірина

Керівник: канд.пед.наук, доц. **Гордійчук О.Є.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	6
1.1. Аналіз нормативно-правового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	6
1.2. Характеристика сутності, видів та значення адаптації та модифікації навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	16
1.3. Констатувальне дослідження змісту навчального матеріалу для навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	28
<i>Висновки до розділу 1</i>	34
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	36
2.1. Особливості адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами на уроках української мови та літературного читання у початковій школі.....	36
2.2. Специфіка адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами на уроках природничого-математичного циклу.....	49
<i>Висновки до розділу 2</i>	62
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Без активної участі всіх членів у різноманітних заходах, поваги прав і свобод кожного, забезпечення необхідних гарантій безпеки, свободи та рівності сучасне громадянське суспільство неможливе.

Кожна дитина має такі ж потреби, як і всі члени суспільства, тому повинна вести нормальне життя. З огляду на це рідний дім є найкращим місцем для розвитку всіх дітей, а тим більше для дітей з особливими освітніми потребами, де вони повинні виховуватися в сім'ї та мати всі умови для отримання якісної освіти в звичайних закладах освіти, а не в спеціальних. Саме інклюзивне навчання забезпечить реалізацію цих прав «особливим» дітей.

Теоретичні положення щодо інклюзивного навчання дітей з особливими потребами представлено у працях вітчизняних учених, зокрема, як Ю. Бондаренко, О. Боряк, В. Бондар, Т. Дегтяренко, Т. Євтухова, А. Колупаєва, Ю. Косенко, З. Ленів, І. Луценко, В. Ляшенко, І. Малишевська, Л. Прядко, О. Савченко, С. Сидоренко, В. Синьов, Є. Синьова, О. Столяренко, О. Федоренко та ін., які віддані вирішенню проблем участі в освіті людей з особливими потребами, їх соціалізації соціальних норм, особливостям вчителів інклюзивної освіти, враховують особливості психолого-педагогічної підтримки, наголошують на організації та особливих потребах навчання (формах, методах, різноманітних фахівцях, участь батьків тощо).

Стан дослідження проблеми. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей у світі, а її основою є те, що всі діти є цінними та активними членами суспільства. Тому організація освітнього простору має будуватися на таких складових інклюзивного навчання, як *інклюзивна культура, інклюзивна політика та інклюзивна практика.*

Інклюзивна культура має філософію інклюзивної освіти, засновану на інклюзивних цінностях, що є спільним знаменником для усіх викладачів та

працівників школи. Тому для всіх членів громади впровадження інклюзивної освіти стало можливим.

Інклюзивна політика повинна відображати інклюзивність у всіх шкільних документах, стратегіях та інституційному розвитку. Документи, розроблені школою, мають містити чітку стратегію розвитку дитини та інклюзивний простір, у якому вона перебуває.

Інклюзивне навчання ставить серйозні виклики для функціонування системи освіти та навчальних закладів, мобілізує згуртованість колективу, покращує навчальний план і методи навчання, стимулює розвиток здібностей вчителів та інших.

Тому, обґрунтована актуальність проблеми зумовила вибір нами теми магістерської роботи *«Особливості адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами»*.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні системи та констатувальному дослідженні змісту навчального матеріалу та його адаптації і модифікації в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

На основі мети нами були визначені такі **завдання дослідження**:

- здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- обґрунтувати сутність, види та значення адаптації та модифікації навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- дослідити зміст навчального матеріалу для навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- виокремити систему адаптації та модифікації навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – процес адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – система адаптації та модифікації навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених задач було використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні* (аналіз відповідної педагогічної літератури) з метою з метою розкриття теоретичних та концептуальних основ дослідження;
- *емпіричні* (анкетування та опитування) з'ясування сучасного стану підготовки майбутнього вчителя початкової школи до моделювання роботи в класі з інклюзивним навчанням;
- *статистичні* (методи математичної статистики).

Теоретичне значення дослідження полягає у здійсненні емпіричного дослідження сучасного стану та за його результатами – у визначенні особливостей підготовки майбутнього вчителя початкової школи до моделювання роботи в класі з інклюзивним навчанням.

Практичне значення роботи полягає у виокремленні особливостей підготовки майбутнього вчителя початкової школи до моделювання роботи в класі з інклюзивним навчанням, а також в тому, що її теоретичні висновки та практичні аспекти моделювання можуть бути використані вчителями-практиками, асистентами вчителя в професійно-педагогічній діяльності.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Аналіз нормативно-правового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами

В основі трансформації системи освіти та розвитку інклюзивної освіти лежать, насамперед, міжнародні документи – декларації та конвенції, що ухвалюються Організацією Об'єднаних Націй (ООН), які понад півстоліття є визнаним міжнародним законотворцем у сфері освіти.

Питаннями освіти у структурі ООН безпосередньо займається спеціалізована установа – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), зусилля якої спрямовані на забезпечення доступу до освіти, ліквідацію неписьменності серед дорослих і дітей, підвищення якості освіти та підготовку педагогічних кадрів, а також розвиток інклюзивної освіти.

Право людини на освіту визначається одним з основоположних прав і закріплене практично в усіх ключових документах ООН. Найбільш фундаментальним з них є Загальна Декларація прав людини, що визнана на міжнародному рівні та прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня у 1948р. Мова у ній йде про рівність прав «всіх людей без винятку...», хоч прямого відношення до осіб з особливими освітніми потребами не має. У преамбулі цього документу зазначено, «що визнаючи невід'ємну гідність і рівні та невід'ємні права всіх членів людського суспільства визнається основа свободи, справедливості та миру у світі» (Загальна Декларація прав людини).

На положенні Загальної декларації прав людини, зокрема на її принципах недопущення дискримінації права людини на освіту, базується Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, схвалена ООН 14 грудня 1960 року. Відповідно до Конвенції термін «дискримінація» включає

будь-яку відмінність, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або місця народження, що має на меті знищення чи порушення відносин у сфері освіти (Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти).

Стаття 1 Конвенції зазначає, що під дискримінацією слід розуміти відмову будь-якій особі або групі осіб в отриманні освіти; обмеження освіти; створення або збереження окремих систем освіти чи закладів освіти. Згідно з цим документом держави зобов'язалися розробити і впроваджувати загальнодержавну політику для здійснення рівних можливостей у сферах освіти, зокрема, зробити початкову освіту обов'язковою та безоплатною; забезпечити в усіх державних закладах рівні умови щодо якості навчання (ст.4) (Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти).

20 грудня 1971 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла «Декларацію про права розумово відсталих осіб», що є важливим і дієвим кроком у визначенні прав людей з обмеженими можливостями. Згідно з Декларацією, люди з розумовою відсталістю мають такі ж права, як і всі інші члени суспільства. «Декларація про права психічно неповноцінних» також стала першим нормативно-правовим документом, який визнає членів суспільства з порушенням розумового розвитку, оскільки ті потребують правового захисту та підтримки, бо найчастіше сприймаються як неповноцінна меншість серед людської спільноти (Декларація про права розумово відсталих осіб).

Питання щодо міжнародного регулювання прав дітей-інвалідів описано в ухваленій ООН Конвенції про права дитини 20 листопада 1989 року. А у 1991 році Україна приєдналася до країн, які затвердили цю Конвенцію, текст якої готувався, обговорювався та узгоджувався більше 10 років. Це перший та основний міжнародно-правовий документ обов'язкового характеру про широкі права дитини. Документ складається з 54 статей, де детально висвітлюються індивідуальні права людей від народження до 18 років на

повний розвиток своїх здібностей без голоду і потреб, жорстокості, експлуатації та інших форм зловживань (Конвенція про права дитини).

Важливим положенням Конвенції є те, що всі без винятку діти мають право на освіту. До того ж вона базується на визнанні прав усіх дітей, віддаванні пріоритету загальнолюдським цінностям і гармонійному розвитку особистості, а також недискримінації дітей з обмеженими можливостями з будь-яких причин. У законодавчій історії міжнародного права вперше визначено пріоритетні інтереси дітей у суспільстві, наголошено на необхідності особливого догляду за дітьми-інвалідами. Отже, стаття 2 визначає, що наявність у дитини інвалідності є підставою її свободи від дискримінації, тобто визначає той факт, що інвалідність є частиною сфери прав людини. У статті 3 наголошується, що всі дії, пов'язані з дітьми, мають враховувати їх найкращі інтереси, тому діти з особливими освітніми потребами не повинні бути ізольовані від батьків. Діти з розумовими або фізичними вадами повинні вести повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують їх гідність, розвивають почуття впевненості в собі, сприяють їх активній участі в житті. Діти з обмеженими можливостями мають право на ефективне отримання послуг у сферах освіти, навчання, охорони здоров'я, реабілітації, підготовки до роботи та розваг, щоб діти могли повною мірою брати участь у суспільному житті та розвитку особистості, у тому числі в культурному та духовному розвитку дітей (Конвенція про права дитини).

У «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю», затверджених Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 грудня 1993 року, викладено методи реалізації рівних прав інвалідів на освіту та визнання всебічного освітнього середовища. Таким чином, правило 6 поширюється на освіту та визначає «принцип рівних можливостей для дітей, молоді та дорослих з обмеженими можливостями в початковій, середній та вищій освіті» (Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю).

Інноваційний підхід до інклюзивного навчання був представлений на Всесвітній конференції щодо освіти осіб з ООП: доступ і якість, проведеної за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії (м. Саламанка, 7-10 червня 1994р.), на котру зібралося понад 300 учасників – з них 92 уряди та 25 міжнародних організацій – для досягнення мети «Освіта для всіх». Результатом конференції стало ухвалення Саламанської декларації про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з ООП та Рамки Дій щодо освіти осіб з ООП.

Саламанська декларація – перший міжнародний документ, у якому започатковано терміни «інклюзивне навчання», «інклюзивна школа», «особливі освітні потреби» і проголошено керівні принципи впровадження інклюзивної освіти. Під керівним принципом розуміється, що «школи повинні приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовленнєві або інші особливості. До них належать діти з ООП; безпритульні та діти, які працюють; діти з віддалених районів або вихідці із кочового населення; діти, які належать до мовних, етнічних або культурних меншин, та діти з інших, менш сприятливих або маргіналізованих районів чи груп населення» (Саламанська декларація).

Після здобуття незалежності Україно приймає Основний Закон – Конституцію України, яка визначає рівність прав усіх людей, незалежно від статі, кольору шкіри, раси, політичних, релігійних та інших поглядів, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання та інших ознак. У розділі «Права людини» зазначені гуманістичні й демократичні положення, які відповідають духу та букві міжнародних угод і домовленостей та мають забезпечити захист прав людей з усіх сфер життя. Конституція України визначає та підтверджує основні права людини, зокрема право на освіту (ст. 53) та право на соціальний захист (ст. 46) (покликання). Для дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі для дітей з інвалідністю, не існує винятків чи подвійних пояснень (Конституція України).

У Законі зазначається, що «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і

держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» (Конституція України).

Освіта в Україні базується на засадах гуманітаризму, демократизму та національної свідомості.

У Законі «Про освіту» жодним розділом чи пунктом не визначено термінологію, зміст, статус інклюзивної освіти, умови інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, не сформульовано механізми розвитку та фінансування інклюзивної освіти. Навчальні заклади визначені як освітні та реабілітаційні заклади, що і гальмує процес впровадження інклюзивної системи освіти в Україні (Закон «Про освіту»).

Ратифікація Україною Конвенції ООН про Права інвалідів та Факультативного протоколу до неї (Конвенцію ратифіковано Законом №1767-VI (1767-17) від 16.12.2009) – подія, яка свідчить, що українська держава бере повну відповідальність за забезпечення всіх прав і свобод громадян з інвалідністю, їх повноцінного права на життя. Це унікальний міжнародно-правовий документ, направлений на забезпечення повного та рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини, на попередження всіх форм дискримінації. Конвенція чітко визначає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечити та заохочувати всіх людей з інвалідністю в повній мірі користуватися всіма правами людини та основними свободами та не піддаватися жодній формі дискримінації через їх інвалідність. З цією метою вжити всіх незалежних законодавчих, адміністративних та інших заходів для реалізації прав, визнаних у цій Конвенції; вжити всіх належних заходів, включаючи законодавство, змінити або скасувати існуючі закони, постанови, звичаї та фонди, які дискримінують людей з інвалідністю (стаття 4)

(«Конвенція про права людей з інвалідністю»). Тому в 2010 році до українського «Закону про загальну середню освіту» внесено зміни. Відповідно до цього закону діти з особливими освітніми потребами можуть здобувати загальну середню освіту дистанційно, а також у спеціальних та інклюзивних класах в системі загальної середньої освіти (Закон України «Про загальну середню освіту»).

У цей період були затверджені перші нормативно-правові документи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні, серед яких: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011), накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010), інструкційно-методичні листи МОН України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (2012), «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012). Але на жаль, у цей час державна політика України у сфері освіти не передбачала системного впровадження інклюзивної освіти по всій країні.

У жовтні 2010 р. було затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти (Постанова МОН України 12912 від 01.10.2010 р.), якою вперше українським законодавством було введено визначення інклюзивної освіти. На основі використання персоналізованих методів навчання забезпечено дітям з особливими освітніми потребами комплексний процес рівного доступу до якісної освіти, враховуючи індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності цих дітей, організація їх здобуття освіти в середніх навчальних закладах. Для забезпечення особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання Концепція також запроваджує додаткові посади асистента вчителя

шляхом доповнення професійних класифікаторів новими кваліфікаціям (Концепція розвитку інклюзивної освіти).

Наказ «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних класах», виданий Міністерством освіти і науки України в грудні 2010р., метою якого є створення в загальноосвітніх навчальних закладах спеціальних класів для реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття загальної середньої освіти за місцем проживання, допуск сімей до навчально-реабілітаційного процесу та отримання врахувати розвиток і потреби дітей Створити особливі освітні потреби Діти адаптуються та надалі інтегруються в суспільство. Оскільки створення спеціальних класів в загально освітніх навчальних закладах – це лише часткова інклюзія, проте у цьому наказі все ще простежується тенденція до медичної моделі розуміння інвалідності – створення індивідуальних навчальних планів і програм на основі навчальних програм спеціальних шкіл тощо (Наказ «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних класах»).

Наступним кроком стало прийняття Постанови №872 про «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» Кабінетом Міністрів України у серпні 2011 року. У ній зазначається, що корекційна спрямованість є особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами, що відображається в індивідуальних навчальних планах, які розробляються педагогами спільно з іншими фахівцями та затверджуються керівником навчального закладу. Головним пунктом Постанови є введення посади «асистент педагога» для дітей з ООП. Хоч документ недосконалий, він став значним кроком уперед у запровадженні інклюзивної освіти в Україні (Постанова про «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Ще одним важливим фактом для розвитку інклюзивної освіти став лист Міністерства освіти і науки України №1/9-539 від 08 серпня 2013 року «Про

організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами». Створення в кожному регіоні банку даних про кількість дітей з ООП, у тому числі й дітей з інвалідністю, який повинен щорічно оновлюватись; наголошення на важливості співпраці інклюзивних навчальних закладів із психолого-медико-педагогічними консультаціями у процесі створення індивідуальних програм розвитку дітей з ООП; організація навчально-реабілітаційних центрів (НРЦ), які повинні забезпечити комплексну реабілітаційну допомогу дітям зі складними порушеннями психофізичного розвитку та зазначення важливості співпраці інклюзивних навчальних закладів зі спеціальними навчальними закладами та навчально-реабілітаційними центрами – ось важливі положення цього листа (Лист «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»).

Інтеграція в європейський освітній простір – стратегічний напрямок розвитку України, в якому інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. За статистикою, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому актуальним є впровадження інклюзивної освіти, що передбачає використання інноваційних технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для людей з особливими освітніми потребами, доступність установ.

У липні 2016 року за ініціативи Фонду Порошенка розпочався науково-практичний проєкт «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» у Запорізькій області, що був підтриманий МОН. Його перші результати довели необхідність впровадження інклюзивної освіти по всій території України.

31 березня 2017 року питання інклюзивної освіти було розглянуто на вищому державному рівні – засіданні Національної ради реформ, за результатами якого було рекомендовано МОН:

- вжити заходів щодо удосконалення чинного законодавства у сфері освіти щодо забезпечення права дітей з ООП на інклюзивне навчання;

- затвердити положення про установу, яка здійснюватиме супровід і оцінку дітей з ООП;
- додати до програми підготовки студентів вищих навчальних закладів обов'язковий для всіх педагогічних працівників курс про особливості роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;
- створити базу Єдиного реєстру дітей з ООП.

На виконання рішень Національної ради реформ 23 травня 2017 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг», положення якого закріплюють право на освіту осіб з ООП. Вперше за роки незалежності України Закон дає визначення таких понять як «особа з освітніми потребами», «інклюзивне навчання», «індивідуальна програма розвитку».

Так вищезгаданий Закон визначив пріоритетні завдання для впровадження інклюзивної освіти, основні положення якого увійшли в базовий Закон України «Про освіту» (2017).

16 січня 2018 року президент Петро Порошенко підписав закон №2249-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», вивівши з ужитку слово «інвалід» (Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»).

Відповідно до наказу МОН від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Типового положення про групу психолого-педагогічної підтримки дітей загальної середньої та дошкільної освіти спеціальної освіти», кожна інклюзивна школа повинна мати психолого-педагогічний супровід (КППС) – команду, до складу якої входять директор або його заступник, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, помічники, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дітей), спеціалісти з реабілітації вчителів, співробітники ІРЦ та батьки чи законний представник дитини. За потреби може залучатися медичний персонал навчальних закладів, лікарі, асистенти дітей, спеціалісти системи соціального захисту, служби у справах дітей (Наказу «Про затвердження

Типового положення про групу психолого-педагогічної підтримки дітей загальної середньої та дошкільної освіти спеціальної освіти»).

Для організації інклюзивного навчання дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти введено посаду асистента вчителя на клас наказом МОН №90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010р. №1205», а також передбачені умови введення посади вчителів-дефектологів у школі (Наказ «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010р. №1205»).

Забезпечення дітям зарахування до початкової школи без будь-яких конкурсів гарантує Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року. При цьому, незалежно від соціального статусу дитини чи місця народження, заклад має бути географічно доступним для дітей. Документ також надає можливість і гарантію дітям з особливими освітніми потребами, щоб вони могли навчатися за власною освітньою траєкторією. (Закон України «Про повну загальну середню освіту»).

Отже, одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні стала соціальна модель навчання осіб з ООП. Зміни в законодавстві, що відбулися після Революції Гідності, є активним поступом у запровадженні інклюзивної освіти і розробленні механізмів введення таких змін на всіх рівнях освіти.

1.2. Характеристика сутності, видів та значення адаптації та модифікації навчального матеріалу в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами

Нині зростає кількість дітей, які мають інвалідність і потребують підтримки, простежується тенденція до виявлення порушень у кожній окремій дитині. Суспільство зобов'язане дати можливість кожній дитині повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству, будучи його повноцінним учасником. Інклюзивна форма освіти дозволяє дітям з інвалідністю навчатися у загальноосвітніх закладах, поряд із звичайними дітьми.

Освітня реформа забезпечує доступ дітям з особливими освітніми потребами до здобуття якісної освіти. Це дозволяє їм бути учасниками загальної системи освіти, в якій вони зможуть не тільки навчатися, а й оволодіти навичками соціальної взаємодії з однолітками.

Законом України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 передбачено можливість кожному учню будувати своє навчання, відштовхуючись від потреб і талантів. Аби навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі та вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учень та/або його батьки повинні звернутися із заявою до директора закладу. Тоді передбачено створення індивідуального навчального плану, який складатиме команда психолого-педагогічного супроводу (КППС), до складу якої входять педагоги, батьки та учень, схвалюватиме педрада та затверджуватиме директор (Закон України «Про повну загальну середню освіту»).

Щоб досягти успіху у навчальній діяльності учня з ООП, розкрити його здібності, знайти підхід та вибудувати довірливі стосунки, педагогам варто змінювати методи навчання, навчальне середовище, матеріали тощо. Такі педагоги використовують різноманітні методи навчання, що змінюються відповідно до спеціальних потреб учня. Ці зміни чи адаптація до потреб учнів відбуваються через адаптації або модифікації базових навчальних планів,

програм, методичних рекомендацій, конспектів уроків, які разом формують основу для індивідуальної програми розвитку (ІПР) дитини – індивідуального курикулуму.

Так Сучасний словник іншомовних слів термін «курикулум» (від лат. – *curriculum*) тлумачить, як план розвитку дитини. Загалом кажучи, навчальна програма визначає знання, навички, ставлення та методи, які вони формують. Складається з двох рівнів – основного (базового) і спеціалізованого (варіативного). До основного курикулуму включають предмети, необхідні всім учням. Визначення «спеціалізованого курикулуму» охоплює такі аспекти, які умовно можна назвати неосновними. Цей рівень має велике значення, адже він допомагає збагатити, поглибити основний курикулум, розширюючи його межі, надаючи різноманітності. Незалежно від особистості учня, навчальному процесі повинні бути представлені обидва рівня курикулума, бо тільки об'єднавши їх можна навчати дітей повноцінно (Скопненко, 2016).

А. Кулупаєва та О. Таранченко у своєму навчально-методичному посібнику наголошують на таких обов'язкових компонентах навчальної програми, які дають змогу ефективно впроваджувати її в різних учнівських групах:

- змістовна предметна компетентність, визначена стандартом;
- стратегія навчання – набір методів і навичок, які допомагають учням оволодіти своїми здібностями та навчитися самостійному навчанню;
- форми роботи – великі й малі групи, самостійна робота, навчання в парах тощо» (Колупаєва, 2019, с. 61).

Для внесення комплексних і послідовних змін у процес коригування навчального плану для учнів з особливими освітніми потребами необхідно вивчити різні його складові та адаптувати до вимог освітніх стандартів (змісту, рівня успішності та організації навчання) (Колупаєва, 2019, с. 60).

Складова	Адаптація вимог стандартів
Зміст	Перегляд і за потреби адаптація індивідуальних критеріїв (щодо опанування змісту).
	Визначення оптимальних рівнів засвоєння навчального змісту, що дають змогу оцінити, наскільки учні опанували його.
	Забезпечення адекватних навчально-методичних матеріалів і практичних завдань для вивчення навчального змісту.
Методики викладання	Добір методик, що полегшують засвоєння та узагальнення навчального змісту.
	Використання стилів викладання, що оптимально відповідають стилям навчання учнів та іншим їхнім особливостям і потребам.
	Вибір методик, що забезпечують ефективне використання навчально-методичних матеріалів/ресурсів.
Форми роботи	Вибір форми роботи, що сприятиме засвоєнню навчального змісту.
	Використання форми роботи, що надасть можливість ефективно виробляти та узагальнювати вміння й навички.
	Обрана форма роботи має забезпечувати умови для якісної та ефективної навчальної діяльності учня.

Одним із важливих завдань асистентів в інклюзивних загальноосвітніх школах є коригування змісту та методів навчання відповідно до можливостей та потреб дітей з особливими освітніми потребами, і застосування під час уроку системи додаткових заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу.

Узгодженість у роботі асистента вчителя та вчителя є важливою умовою ефективного здійснення освітнього процесу в інклюзивному закладі. Учитель керує роботою класу, асистент учителя, який бере безпосередню участь у навчально-виховному процесі, здійснює супровід учнів, які мають певні особливості у засвоєнні навчального матеріалу. Учитель із асистентом разом планують хід навчальних занять, проговорюючи можливі адаптації/модифікації згідно з індивідуальним планом. Основне завдання вчителів та асистентів – зрозуміти потреби учнів та усвідомити необхідність коригування та модифікації навчального матеріалу, що не тільки покращить

успішність навчання дітей з особливими освітніми потребами, але й підвищить успішність навчання учнів. інші учні класу.

Завдання щодо адаптації освітньої програми:

- компенсація дефіцитів, що виникли внаслідок специфіки розвитку дитини;
- мінімізація ризиків, пов'язаних з організацією та змістом навчання;
- реалізація потреб дитини в розвитку та адаптації в соціумі;
- виконання державного замовлення на надання освітніх послуг (Найда, 2012).

У нашому розумінні адаптація освітньої програми включає такі напрями діяльності педагогів:

- аналіз і добір змісту;
- зміна структури і часових меж;
- використання тих чи тих форм організації освітньої діяльності;
- використання тих чи тих технологічних прийомів;
- використання тих чи тих дидактичних матеріалів.

Адаптація – це стратегія, яка допомагає дитині з особливими освітніми потребами набути такого ж обсягу знань, як і її однокласники в інклюзивному класі (Скопненко, 2016). У разі адаптації зміст навчання відповідає рівню знань і вмінь, прийнятих усім класом. Адаптація має на меті:

- пошук і розробку методів подання інформації та досліджень на дитячу тематику ООП з урахуванням особливостей їх сприйняття,
- використання інших засобів і матеріалів (картки, інструкції, правила тощо) (Колупаєва, 2019).

Алла Колупаєва зазначає, що для кращого засвоєння матеріалу необхідно дотримуватися таких порад:

- розділіть завдань на декілька підзавдань, простіших за змістом чи покрокових;

- скоротіть тривалість чи кількість завдань з умовою збереження рівня складності:
- використовуйте часті повторення, спрощені інструкції до виконання;
- використовуйте нетипові методики – комп'ютерні програми, візуалізація карток, предметів, аудіо- та відеороликів тощо;
- при розробці навчальних матеріалів враховуйте фізіологічні потреби учня – великий шрифт, виділення кольором, підкреслення (Колупасва, 2019).

Ураховуючи ці особливості, асистент учителя може планувати свою роботу з учнями. Зручніше групувати завдання за різними рівнями когнітивних здібностей, у тому числі індивідуальні корекційні завдання, зазначені в правах інтелектуальної власності. Варто зазначити, що є діти, які досить тривалий час мають «особливий» розвиток просторових уявлень. Це діти, які пишуть лівою рукою. Навіть досягаючи дорослого віку, шульга за необхідності орієнтації (право – ліво) орієнтується на своє тіло (якою рукою пишу) або предмети навколишнього середовища (вікно в класі зліва).

Із цього випливає, що недоліки, недостатність просторових уявлень є ні чим іншим, як особливостями функціонування центральної нервової системи. Найбільші проблеми, як зазначає О. Іншакова, «мають діти з так званою «перехресною латеризацією», тобто діти, які є «прихованими шульгами». Виявляється, більше 70% дітей, які не встигають у молодших класах у математиці, є шульгами. Це говорить про те, що більшість шульг, навіть маючи високий рівень розвитку мислення, можуть відчувати специфічні труднощі у навчанні. Під час психологічного обстеження дітей із труднощами у навчанні виявляється, що в дитинстві вони мало цікавилися іграми з кубиками та конструкторами, не відчували зацікавлення у відтворенні геометричних візерунків, наприклад із мозаїки. Це говорить про те, що з раннього дитинства деякі діти схильні до появи труднощів у засвоєнні

математики через порушення просторової орієнтації, тому потрібно вчасно це помічати і попереджувати прояви» (Иншакова, 2014).

Адаптації – це ті самі стратегії, що допомагають дитині з ООП в інклюзивному класі засвоювати такий же обсяг знань, що і її однокласники. А під модифікаціями розуміємо зміну чи спрощення змісту предмету, програми навчання, що може призвести до зміни рівня знань та навичок, які дитина повинна набути впродовж навчання.

Адаптацію у класі можна організувати в таких сферах:

Види адаптації	Характеристика	Приклади
Пристосування середовища	Модифікація фізичного оточення	Якщо в класі є діти, які сидять в інвалідному візку або пересуваються на милицях, обладняйте кімнату похилим пандусом. Якщо в класі є діти з вадами зору, збільште або зменшіть інтенсивність світла. Якщо в класі є діти з вадами слуху, шум можна зменшити.
Адаптація навчальних підходів	Модифікація навчальних підходів і методик	Застосовуйте спосіб спілкування (те, що знає дитина). За потреби час від часу проводьте навчання. Змініть темп уроку.
Адаптація матеріалів	Модифікація навчальних посібників, іграшок та інших матеріалів	Якщо в класі є діти з вадами зору, використовуйте книги великих розмірів. Якщо в класі є діти з порушеннями рухових функцій, іграшки та інше обладнання з великими ручками аксесуарів.
Адаптація навчального плану	Модифікація навчального плану або завдань, визначених для дитини	Змінити тривалість або порядок вправ. Виправлення завдання (наприклад, якщо дитина не готова впізнати текст, завдання можна змінити так: «Дитина впізнає однокласника на фотографії, а інші діти впізнають ім'я, яке вони написали»).

Зазначимо також і способи адаптації та модифікації навчальної діяльності:

- зміна послідовності формування навичок або вивчення тем з певної дисципліни;
- адаптація та модифікація методики навчання (тобто використання нетрадиційних для загальноосвітньої школи спеціальних методик з навчання учнів з ООП);
- адаптація та модифікація способу демонстрації та подачі навчального матеріалу та вказівок;
- адаптація та модифікація відповідей учня;
- адаптація та модифікація навчального матеріалу (спрощення інструкції до завдання; індивідуалізація навчальних матеріалів; додаткова візуалізація).

Адаптації навчальних матеріалів – це пристосування (зміна) навчальних посібників, наочних, дидактичних, роздаткових матеріалів до пізнавальних можливостей учнів з ООП.

Адаптації та модифікації визначаються відповідно до потреб учнів (вони зазначаються в ІПР разом з відповідними заходами), зокрема в таких аспектах:

Виходячи з труднощів, з якими стикаються учні в процесі навчання, ми склали орієнтовний перелік адаптацій:

Труднощі під час читання

- Прочитайте простіші чи альтернативні матеріали.
- Зменшіть кількість матеріалів для читання.
- Зробіть шрифт у робочому тексті більший.
- Більше часу для виконання завдань.

Труднощі під час письма

- Індивідуалізуйте можливі зміни завдань: зменшуйте обсяг роботи, розбивайте завдання на частини, продумуйте завдання на тривалий термін, додайте більше часу на виконання, підготуйте альтернативні завдання, продумуйте можливість виконання домашнього завдання в школі.



- Збільшіть кількість можливих помилок під час виконання письмових завдань.
- Дайте більше часу для виконання контрольних чи самостійних завдань.
- Знайдіть альтернативу виконання завдання іншим учнем чи асистентом учителя.
- Знайдіть можливість зарахування відповіді, що складається з ключових слів, а не повних речень.

Труднощі із запам'ятовуванням

- Використовуйте друковані схеми.
- Застосовуйте інструкції в письмовій формі.
- Складіть план дій для задачі виконаних завдань.
- Завчасно надайте перелік контрольних запитань для довгих і детальних завдань.
- Дайте можливість опиратися на допоміжні матеріали для надання відповіді, наприклад: арифметичні таблиці, словники, калькулятори, текстові редактори, програми перевірки орфографії та граматичних помилок.

Труднощі з концентрацією уваги

- Учня з ООП посадіть поближче до вчителя, обличчям до вчителя чи між двома учнями, які добре вміють зосереджуватися, але подалі від чинників, що відвертають увагу.
- Організуйте додатковий/особистий робочий простір, наприклад: тихе місце для навчання, додатковий стілець чи парта, місце для короткої перерви, кабінки для занять.
- Дозвольте рухатися по класу під час уроку.
- Для диференціації надавайте вказівки в письмовій формі (на дошці, на робочих аркушах, переписане іншими учнями в зошит для запису завдань).
- Установлюйте часові межі для виконання певних завдань.

- Надавайте більше часу для виконання тестів і завдань.
- Організуйте додатковий час для роботи над завданням.
- Розподіляйте завдання на кілька коротких частин, щоб виконання відбувалося учнем через деякий час.
- Робіть перерви під час тестування.
- Робіть позначки на робочому місці, що допомагають учням зберігати позу за партою та краще зосереджуватися.
- Підтримуйте тишу та відсутність відволікаючих чинників у приміщенні.
- Дозвольте носити пристрій для приглушення відволікаючих звуків (наприклад, вкладки для вух).

Труднощі з моторикою

- Дозвольте користуватися допоміжним або адаптивним пристроєм, наприклад: дошка з нахилом/настільні підставки для демонстрації письмової роботи/читання, олівець/ручка, відповідно адаптованого розміру та зручна для тримання, альтернативна клавіатура, портативний текстовий редактор.
- Не перебільшіть із вимоги до акуратності.
- Зменшуйте переписування з книжки чи дошки (заміна на копії нотаток, ксерокопія нотаток однокласників тощо).
- Надавайте більше часу для виконання завдань і контрольних.
- Змінюйте розмір, форму чи розташування місця для відповідей.
- Зробіть можливість не писати відповіді, а друкувати їх чи відповідати усно.

Якщо за обставин адаптації зміст навчання відповідає рівню знань і вмінь, передбачуваних для усього класу, то модифікація – це здатність дітей з особливими освітніми потребами брати участь у навчальній діяльності, хоча рівень набутих знань може і не бути таким же, як у учнів класу, в якому навчаються.

Звертаємо увагу на основні принципи модифікації:

- спростити (зменшити складність цілей та/або змісту);
 - усунути (зменшити кількість предметів, що вивчаються, або зменшити вимоги до кінцевої мети предмета і виключити певні зміст)
 - об'єднати або ущільнити (деякі предмети об'єднати два в один)
- (Компанець, 2018).

Модифікації можна організувати наступним чином:

➤ зменшити вміст вивченого матеріалу. Учень може брати участь лише в окремих частинах уроку і/або опанувати лише частину змісту навчального матеріалу. Іноді вимоги уроку перевищують можливості учня, однак від нього все ж вимагається часткова участь у роботі на уроці.

➤ Знизити вимоги в роботі. Учень можуть виконати лише частину завдання. У цьому випадку учневі може знадобитися засвоїти весь матеріал або його частину.

➤ Будь-який тип модифікації слід обговорювати з родиною дитини, оскільки в більшості випадків модифікація змінить те, що дитина повинна знати і вміти.

➤ Модифікація навчальних посібників. Способи модифікації навчальних посібників можуть бути різними. Цей метод допомагає зосередитися на основному змісті змісту з самого початку, і дає можливість донести суть до учнів. Спосіб виділення важливих фрагментів, окрім підкреслення кольором або виділення частини тексту, може полягати в усуненні непотрібних деталей. Навпаки, найважливіша інформація все ще існує. Для цього можна видалити слова, речення, а іноді й цілі абзаци чи сторінки. Такі методи можуть вплинути на повноту вивчених матеріалів, але вони допоможуть донести до учнів основні та ключові думки (Компанець, 2018).

Поширеним способом модифікації навчальних матеріалів є коригування тексту для читання – виділення шрифту або кольору ключових моментів у тексті (цей метод допомагає зосередитися на основному змісті та дозволяє донести найважливіше перше читання до учнів); виключити

непотрібні деталі (спростити речення, абзаци, скоротити сторінки); доповнити текстові фрагменти письмовими короткими коментарями для кращого розуміння, акцентуючи увагу на основних термінах та ідеях; спростити розміщення тексту на сторінці (виключити можливість відволікання учнів Діаграми уваги , малюнки та заголовки); додаткові пояснювальні матеріали із запитаннями та поясненнями (контролюють погляди учнів, дозволяють звертати увагу на різні деталі, важливі для розуміння змісту зображення, стимулюють висловлювання). Цей метод модифікації також корисний для учнів, які навчаються при нормативному розвитку інклюзивного класу.

Важливу роль відіграє і спрощення розміщення тексту на сторінці. Тобто: виключіть схеми, малюнки та заголовки, які можуть відволікати учнів. Однак видалення ілюстрацій з друкованих матеріалів може бути неприйнятним для деяких учнів. Деякі учні можуть сприймати навчальні матеріали, якщо вчителі вдаються до наочних методів навчання та багатьох малюнків, які доповнюють розповідь. Фрагменти важких для засвоєння текстів, доповнені короткими коментарями з великої літери, які зосереджуються на ключових моментах чи ідеях, будуть корисні всім учням у класі. Переглядаючи підручники, ми повинні враховувати його зміст, тобто звертати увагу на навчальну програму. У цьому напрямку J. Derpeler виділив три види знань:

- «обов'язково має знати» – відомості важливі, мають бути обов'язково опанованими;
- «має знати» – відомості важливі, однак не суттєві;
- «може знати» – відомості не суттєві і не надто важливі (Derpeler, 2005).

Тому акцент зосереджений на першому типі знань: «обов'язково має знати». Після того, як учні з ООП оволоділи ключовою та найважливішою інформацією, вони повинні надати категорії інформації «має знати» та «може знати». Якщо не дотримуватися цієї послідовності, пам'ять учня буде

перевантажена занадто великою кількістю інформації, а знання формалізуються.

Отже, за адаптації програма не змінюється, дитина з ООП засвоює такий же обсяг знань, що й однокласники та має можливість продемонструвати свої знання. За модифікації програма суттєво змінюється, вона спрощується та скорочується, а дитина з ООП має змогу продуктивно брати участь у навчальній діяльності класу. Не є адаптацією чи модифікацією відправлення дитини до ресурсного класу, щоб не заважала; «виключення» дитини з уроку через пропонування їй безмістовного завдання; виокремлення дітей з ООП на святах чи заняттях; виконання завдань за дитину, а також жодне завдання, яке не матиме тренувального ефекту для дитини.

1.3. Констатувальне дослідження змісту навчального матеріалу для навчання дітей з особливими освітніми потребами

Дослідник-експериментатор часто стикається з необхідністю встановити наявних зв'язків між об'єктами, явищами чи їх ознаками, або ж виявити необхідні факти щодо вихідного стану досліджуваних явищ. У цьому випадку, мабуть, найкращим інструментом є констатувальне дослідження. Проте для здійснення цього виду експериментальної діяльності потрібно розуміти ряд проблем, від осмислення сутності та визначення спостережних експериментів до методів і засобів його проведення. Зрештою, для проведення констатувального дослідження необхідно не тільки використовувати діагностичні методи та засоби, а й методи і засоби впливу на учасників, щоб якомога детальніше на початку прояснити вихідні дані про досліджуване явище або зв'язок між ними, оскільки, на цьому етапі не змінюється.

Констатувальне дослідження – одне із найпоширеніших видів експерименту не тільки в експериментальній, а й у педагогічній психології. У педагогічній психології він має свою специфіку і, насамперед, полягає в тому, що дослідник експериментальним шляхом встановлює реальний стан педагогічної системи чи окремих її елементів, констатує наявність зв'язків і залежностей між ними, визначає вихідні (відправні) дані для подальшого дослідження. Констатувальне дослідження спрямоване на фіксацію наявних психологічних особливостей об'єктів, явищ, процесів, окремих людей і соціальних груп (Лаврентева, 2007).

Головна мета констатувального дослідження – зафіксувати реалії. Почасти саме тому його іноді також називають «методом зрізів». Як зазначає С. Гончаренко, «дослідження є констатувальним, якщо дослідник ставить завдання виявлення наявного стану та рівня сформованості деякої властивості або досліджуваного параметра, інакше кажучи, визначається актуальний рівень розвитку досліджуваного явища» (Гончаренко, 2003). Загалом, констатувальне дослідження показує, наскільки точно виконана перевірка реальності всіх даних і дає можливість говорити про нього як про дійсно точне,

достовірне, відповідне вимогам наукове дослідження. А це передбачає ретельне планування дослідження, усіх його процедур та його організації. Тому ретельно і технологічно точно розробляється програма організації і проведення експериментального дослідження, виявлення та обґрунтування педагогічних умов та засобів ефективного отримання результатів дослідження.

Особливе методичне завдання констатувального дослідження – послідовне упорядкування отриманих даних, їхній кількісний і якісний аналіз, узагальнення і презентація результатів дослідження. Тут варто вказувати назву діагностичного завдання, його мету, хід, інструкції для обстежуваних. Потім подається розгорнутий аналіз отриманих результатів, а також пропонуються кількісні дані. При цьому важливо показати типові особливості виконання завдання, властиві певним підгрупам досліджуваних, виявити певні тенденції, закономірності. За таким алгоритмом описується розв'язання усіх завдань констатувального дослідження.

Досліджуючи питання стану впровадження адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами, нами було проведено анкетування (див. Додаток А) двадцяти респондентів, яке спрямоване на ґрунтовне дослідження проблеми особливості адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами. Респондентами стали вчителі (30%) та асистенти вчителів (70%) шкіл Чернівецької області, з яких 80% знають, що таке інклюзія ще зі студентських лав, бо пройшли курс у вищому навчальному закладі з інклюзивної освіти. Більшість – це асистенти вчителів, які не так давно працюють у закладах загальної середньої освіти. Інші 20% про термін «інклюзивне навчання» дізналися після ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг», положення якого закріплюють право на освіту осіб з ООП.

На запитання «Яка різниця між навчальним процесом нормотипових учнів та дітей з особливими освітніми потребами?» переважна кількість (75%) відповідей була, що *«особливої різниці немає, якщо в класі немає учня з важкою нозологією, і вчитель не потребуватиме асистента вчителя для організації кращого навчання, як для учня з ООП, так і для всього класу»*. Також 20% опитуваних зазначили, що *«різниця полягає в адаптації навколишнього середовища, створення індивідуального плану розвитку учня з ООП та модифікації навчальної програми»*, і 5% – *«у наявності/відсутності асистента вчителя для дитини з особливими освітніми потребами, який допомагає учню з ООП краще засвоїти навчальний матеріал»*.

Респонденти змогли чітко розмежувати окремо функції вчителя та функції асистента вчителя в інклюзивному класі, що свідчить про високу обізнаність опитуваних. До прикладу, на запитання «Які функції виконує вчитель в інклюзивному класі» відповіді були такими: *«вчитель розробляє програму навчання на основі робочого плану та індивідуальних освітніх потреб учня»*, *«розробляє чітку систему організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі та очікувань щодо навчальних можливостей учня з ООП»*, *«інформує учасників Команди супроводу про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини, її сильні сторони та потреби, про результати виконання дитиною навчальної програми»*, *«адаптує середовище класу, щоб було комфортне перебування в ньому для дитини, індивідуальний підхід до кожного учня»*, *«психологічно налаштувати дітей в класі, що з ними буде вчитися дитина з особливими потребами, до якої треба ставитися з повагою, як до всіх інших»*, *«знає і добре володіє методикою роботи з дітьми з освітніми потребами, добирає і вміє застосовувати види роботи, допомагає дітям адаптуватися в соціумі, встановлює контакт з дитиною, співпрацює з батьками, адаптація середовища»*, *«слідкує за прогресом учнів з ООП та оцінює його»*. На запитання «Які функції виконує асистент вчителя в інклюзивному класі» респонденти зазначили, що *«він веде спостереження за особливостями психофізичного розвитку»*, *«бере участь у розробці*

індивідуального програми розвитку учня з ООП», «допомагає у розробці та складанні матеріалів, у розробці засобів», «проводить додаткове пояснення навчального матеріалу учню з ООП, адаптує завдання, враховуючи можливості учня з ООП», «записує дані для подальшої оцінки учня», «звітує перед вчителем щодо сильних сторін учня з ООП». Посада асистента вчителя є відносно новою для Нової української школи і розглядається здебільшого в контексті інклюзивної освіти. Тому головним завданням асистента вчителя є допомога вчителю в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. На нашу думку, робота асистента вчителя складна, багатогранна та динамічна, оскільки вимагає від нього певних знань, умінь та навичок.

Одним із основних завдань асистента вчителя є складання індивідуальної програми розвитку учня з ООП разом із командою психолого-педагогічного супроводу, яка на пряму співпрацю з інклюзивно-ресурсним центром задля надання корекційно-розвиткових послуг та методичного забезпечення. Так на питання «Хто у Вашому закладі входить до команди психолого-педагогічного супроводу особи з ООП і розробляє індивідуальну програму розвитку дитини з ООП?» 70% респондентів відповіли, що реальної команди супроводу дитини з ООП немає, вона є тільки на бумазі, тому вчитель разом з асистентом складає індивідуальну програму розвитку учня на основі заключення інклюзивно-ресурсного центру. Інші 30% зазначили, що двічі на рік у їхньому навчальному закладі збирається КППС, аби зібрати інформацію про особливості дитини з ООП, її інтереси, труднощі, промоніторити виконання ІПР, розробити ІПР, надати методичної підтримки педагогам з організації інклюзивного навчання. Робимо висновок, що, на жаль, досі є храмаючі ланки в структурі інклюзивного навчання, реалізація яких здебільшого залежить від свідомості людей.

У «Новій українській школі» писали, що дуже важливо забезпечити комфортне, переважно психологічне середовище навчання дітям з особливими освітніми потребами. Цьому найкраще сприятимуть адаптації та модифікації навчального простору, матеріалів та методів персоналізації відповідно до

потреб конкретних дітей. Адаптація та модифікація навчальної програми є одним з основних завдань вчителя та асистента вчителя, які складають індивідуальний навчальний план дитині з ООП. Якщо в разі адаптації зміст навчання відповідає рівню знань і вмінь, отриманих усім класом, то модифікацією є здатність дітей з особливими освітніми потребами брати участь у навчальній діяльності, хоча рівень набутих знань може не відповідати віку учнів класу. Стовідсоткова відповідь була на питання опитуваних «Чи використовуєте Ви адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу? Якщо так, то як саме». Здебільшого зазначалися такі фрази, як «*поділ завдання на кілька етапів*», «*заміна важкого завдань більш легшим*», «*заміна важких для розуміння слів легшими*», «*спрощені інструкції до виконання*», «*залучення нетипових методик*», «*надання додаткового часу для виконання*», «*застосування підказок до виконання завдань*», «*часте повторення завдання*» та інше. Зазначимо, що відповіді стосувалися саме модифікації навчальних завдань, оскільки перелічені нозології у питанні «Яка нозологія учня з ООП вимагає такої адаптації та модифікації навчального матеріалу» були такі – учні з інтелектуальними порушеннями (20%), учні із синдромом Дауна (20%), учні з розвитком аутистичного спектру (20%), учні з порушенням зору (20%) та учні з порушенням слуху (20%). Варто зазначити, що такі ж модифікації не завадять і нормотиповим учням для кращого засвоєння матеріалу.

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня. Тому в індивідуальному навчальному плані міститься певний перелік предметів, якими повинен опанувати учень з ООП. Але він може коригуватися відповідно до важкості нозологій учнів з ООП. Так на питання «Чи передбачено індивідуальною програмою розвитку звільнення учня з ООП від деяких навчальних дисциплін? Якщо так, зазначте, які саме» тільки 20% відповіло схвально, зазначивши, що батьки учня з особливими освітніми потребами відмовилися від навчання дисципліни іноземних мов.

Отже, у ході констатувального дослідження ми побачили реальну картину особливостей інклюзивного навчання. Зрозуміли, що переваги інклюзивної освіти є значними, і не лише для учнів з особливими освітніми потребами. Проте інклюзивна культура в Україні починає тільки зароджуватися, тому свідомий людський фактор відіграє не останню роль у сприянні комфортного інклюзивного середовища.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Інклюзивна освіта – це комплексний процес, заснований на персоналізованих методах навчання, поєднаних з індивідуальними особливостями, організацією діяльності в навчальних закладах та забезпеченні рівного доступу до якісної освіти.

Входження України в міжнародне співтовариство сприяло тому, що для нашої країни набули чинності важливі міжнародні документи щодо забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю, на рівний доступ до якісної освіти. Кожна дитина має свій унікальний шлях, і потреби кожної дитини специфічні. Кожна дитина – це безцінна цінність, а всі діти разом стають безцінним скарбом суспільства та запорукою майбутньої долі суспільства. Ці твердження мають універсальне значення в усіх суспільствах і культурах.

Реформа системи освіти в Україні триває вже більше десяти років. Результати очевидні в усіх сферах освіти, але говорити про те, що процес змін закінчився, ще рано, оскільки не виконано всіх запланованих завдань. Наразі провідним принципом міжнародних стандартів є надання особливим дітям права на інтеграцію в суспільство, забезпечуючи тим самим якісну освіту.

Найважливішим у роботі вчителів та асистентів є розуміння потреб учнів та усвідомлення необхідності адаптації та модифікації навчальних матеріалів для підвищення успішності навчання не лише дітей з особливими освітніми потребами, а й інших учнів клас. Вчителі та асистенти виконують різні ролі для досягнення спільних цілей. Вчителі не повинні перекладати всі обов'язки з навчання дітей на асистентів. Крім того, вчителі не повинні повністю брати на себе цю роль. Вони повинні переконатися, що можуть отримати підтримку своїх асистентів, коли цього потребуватимуть. Це необхідно обговорити ще на етапі планування спільної роботи.

Адаптація змінює характер навчання, не змінюючи зміст або понятійну сутність навчального завдання, а модифікації навчання змінюють характер навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання.

Іншими словами, адаптації – зміни у методах навчання, модифікації – зміни у змісті навчання.

Щоб модифікувати навчальні планів та зміст уроків використовуйте такі поради:

- скорочуйте обсяг матеріалу, вивчаємого під час уроку;
- зменшуйте кількість тем з однієї чи кількох дисциплін;
- змінюйте завдання, зберігаючи напрямок вивчення дисципліни (наприклад, набрати текст на комп'ютері замість писати його ручкою);
- змінюйте складність завдання (додавання замість множення);
- використовуйте додаткові матеріали – картками, алгоритмами дії, правилами – у вигляді малюнків чи позначок;
- повторюйте інструкції та алгоритми дій.

Констатувальне дослідження зазначило, що розвиток інклюзивної освіти дещо прогресує, але не такими темпами, як цього бажає суспільство. Багато чого залежить не тільки від впровадження Міністерством освіти і науки України відповідних законів, а й від свідомості та менталітету українського народу. Оскільки дослідження показало, що не всі заклади дотримуються букви закону.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА АДАПТАЦІЇ ТА МОДИФІКАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Особливості адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами на уроках української мови та літературного читання у початковій школі

Кожна людина, незалежно від її особливостей, має право на освіту. Велику реорганізацію зазнала система освіти, особливо початкова школа, яка сьогодні має назву «Нова українська школа» (НУШ). Починаючи з 2018 навчального року до першого класу школи вступили учні, які навчаються за новим планом. Мета НУШ – не лише давати знання, а й розвивати вміння, реалізовувати ці знання у дорослому житті (Бібік, 2017).

У той же час, впровадження інклюзивного навчання в усі загальноосвітні школи – одне із складних, важливих і, головне, реальних завдань, яке ставить перед собою НУШ. Інклюзивна освіта – це більше, ніж просто можливість навчання дітей з особливими освітніми потребами до звичайних шкіл. Це створення спеціальної методики навчання таких дітей у загальнодоступних освітніх просторах, яка передбачає додаткові елементи навчального процесу – індивідуальні плани розвитку дитини, спеціально обладнані місця, відповідні умови та наявність помічників вчителя в інклюзивному класі (Бібік, 2017).

Одну з головних демократичних ідей відображає інклюзивна освіта у школі, а саме те, що усі діти є цінними й активними членами суспільства. За допомогою індивідуальної освітньої програми інклюзія допомагає відкритися кожному учню. Вона враховує його потреби, а також забезпечує спеціальні умови та підтримку. Дуже важливо для дітей з особливими освітніми потребами навчатися жити у здорових дітей, тому що це сформує їхню спрямованість на реалізацію свого життя та реалізацію своїх здібностей. Такі

концептуальні положення є фундаментом інклюзивного навчання у новій українській школі.

Мета початкової освіти – всебічно розвивати таланти, здібності та навички дітей з ООП відповідно до вікових та особистісних психофізіологічних особливостей і потреб, формувати ціннісні орієнтири, розвивати самостійність, креативність і допитливість. Ці та інші положення, а саме – змістовну структуру загальної середньої освіти та вимоги –містить Державний стандарт початкової освіти № 87 від 21 лютого 2018 р. Щодо вимог до обов’язкових результатів навчання, то вони визначаються з урахуванням компетентнісного підходу, в основу якого покладено ключові компетентності (Державний стандарт початкової освіти).

Вимоги до обов’язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими освітніми галузями:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта);
 - математична;
 - природнича;
 - технологічна;
 - інформаційна;
 - соціальна і здоров’язбережувальна;
 - громадянська та історична;
 - мистецька;
 - фізкультурна.

Кожна освітня галузь має визначену мету та обсяг загальних результатів, що їх мають демонструвати здобувачі освіти на кожному наступному рівні загальної середньої освіти. (Державний стандарт початкової освіти).

Зважаючи на це, однією з актуальних проблем сучасної школи є активізація пізнавальної діяльності учнів. Це діяльність вчителя, спрямована на підвищення рівня пізнавальної активності учнів та стимулювання їх навчальної діяльності. Розуміємо, що ступінь пізнавальної активності учнів залежить від різноманітних факторів, серед яких особливим є рівень сформованості пізнавальних процесів. Проте особливі освітні потреби цих дітей і перешкоджають позитивній динаміці сприйняття, уваги, пам'яті, мовлення, мислення та інших пізнавальних процесів.

Незважаючи на це, усі діти повинні мати рівне право на опанування знань та формування відповідних компетентностей з освітніх галузей. Однак різноманітність учнів в інклюзивному класі є вирішальним для потенціалу особистості набути відповідних знань, а також рівня та типу необхідної підтримки.

Мовно-літературна освіта включає українську мову та літературу, споріднені мови та літературу корінних народів і меншин, іноземну освіту. Мета курсу початкової мовно-літературної освіти – розвивати особистість дітей за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності, формуючи ключові, комунікативні та читацькі навички; навчання; виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання; вміння передавати духовне, культурне та національне самовираження українською мовою, використовувати це в особистому та громадському житті та міжкультурному діалозі; збагачувати емоційний і чуттєвий досвід, розвивати творчі здібності. «Модель розроблено під керівництвом Савченко О.М. Ця мета зазначена в Плані освіти» (Наказ МОН України від 08.10.2019 р. № 1272). На основі його досягнень передбачено декілька завдань:

- формувати пізнавальний інтерес до рідної мови та бажання вдосконалювати власну мову;
- розвивати мислення, мовлення, уяву, пізнання та літературну здатність учнів;

- розвивати навички всебічного читання та письма, брати участь у діалогах, постановках, створювати короткі усні та письмові монологи;
- розвивати навички роботи з різними видами та джерелами інформації;
- ознайомити учнів з дитячою літературою різних тем і жанрів, сформувавши методику самостійного створення дитячих книжок;
- розвивати навички обробки різних типів текстів (художнього, наукового, освітнього, медіатекстів);
- досліджувати мовні одиниці та явища для оволодіння попередніми мовними знаннями та нормами української мови; нехай молодші школярі беруть участь у практичному застосуванні навичок у різних видах мовленнєвої діяльності, – йдеться у типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко. (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко).

Мета навчання української мови в початкових класах дітей з особливими освітніми потребами дещо спрощена, а саме: забезпечити початкові комунікативні навички з урахуванням інтересів і здібностей учнів, сформувавши базові знання з мови та орфографії та пов'язані з ними уміння та навички (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

Для досягнення цієї мети передбачено рішення наступних завдань:

- ❖ створити позитивну мотивацію до вивчення української мови;
- ❖ виховувати основні вміння та навички різноманітної мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) для забезпечення їх гармонійного розвитку;
- ❖ формування опорних знань про найважливіші мовні одиниці є необхідним і достатнім для формування мовних умінь і навичок;
- ❖ національна культура людей, які займаються вивченням мови;

❖ сприяти особистісному психологічному, моральному, соціально-культурному та естетичному розвитку;

❖ формування здібності до навчання.

Типова освітня програма зазначає, що «заразом із розвитком основних видів мовленнєвої діяльності в початкових класах для дітей з особливими освітніми потребами розв'язуються й специфічні завдання, спрямовані на корекцію порушень розвитку. Такими є: порушення процесів пізнавальної діяльності (сприймання, уяви, пам'яті, уваги, мовлення й мислення), недорозвиток емоційно-вольової сфери, недостатня розвиненість артикуляційної моторики та координації рухів та ін. (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

Тому особливим завданням курсу української мови є формування та корекція зв'язного мовлення, яке має бути тісно пов'язане з розвитком пізнавальної діяльності дітей, особливо органів чуття, предметної дієвості, зору, наочно образного та абстрактного мислення, спостережливості, тощо».

Процес початкового навчання української мови спрямований на формування компетентності вміння вчитися. Важливо, щоб молодші школярі навчилися організовувати свою навчальну діяльність.

Для прикладу наведемо уривок з уроку української мови в 1 класі, а саме уроку навчання грамоти, післябукварний період.

Урок української мови в інклюзивному класі

Тема уроку: Тема. Який? Яка? Яке? Які?, уроки навчання грамоти 1 клас, післябукварний період
--

Мета: ознайомити дітей зі словами, що називають ознаки предметів і відповідають на питання який? яка? яке?, формувати вміння ставити питання до поданих слів (без уживання терміна), вчити описувати предмети за кольором, формою, смаком, добирати влучні слова, вирази; удосконалювати вміння учнів добирати за поданою звуковою схемою слова, складати речення за поданою схемою та опорними словами; розширювати лексичний запас учнів словами, що називають ознаки

предметів; розвивати увагу, спостережливість, образне, творче мислення, уміння описувати предмети, творчі здібності, навички каліграфічного письма, мовне чуття, культуру мовлення, вміння давати правильні відповіді на поставлені запитання; сприяти формуванню дружніх стосунків серед учнів класу.

4. Вивчення нового матеріалу

4.1. Робота на картках

— Відкрийте конверти, дістаньте картку із завданням.

— На картці обведіть олівцем слова, що відповідають на питання який? яка? яке?

Картка 1

глобус лелека вишневий стріляти троянда кам'яний турбуватися зима лікар добрий мудрішати тварина працювати розумний

Картка 2

кружляє бадьорий молочний син чистить компот жовтий яблуна ліпить співає хвойний кішка ліс ковбаса готує кривий крижаний

Картка 3

крокодил кусається дорогий сім виделка писати товстий злий кіт черевики трудиться чорний соловейко підручний маленький

Картка 4

морозний каркає помідор тінь скляний кавун солоденький чує літак щука зелений кує смішний крейда береже фруктовий співає

4.2. Проблемна ситуація

На дошці записано вірш.

Осінь (яка?).... Літо — (яке?)... .

Весна — це красуня в (якім?)... вбранні.

Зима — (яка?)..., (яка?)... .

Та кожна із них — до вподоби мені.

Слова для довідок: багряна, барвисте, зеленім, синьо-біла, морозно-срібляста.

— Вставте слова із довідки замість пропусків.

Учитель вписує на місці крапок пропущені слова.

— Прочитайте вірш ще раз.

— Що допомогло вам виконати завдання без помилок? (Питання)

— Що означають вставлені слова? (Ознаки предметів)

4. Вивчення нового матеріалу

4.1. Робота на картках

— Відкрий картку із завданням.

— На картці обведи олівцем слова, що відповідають на питання який? яка? яке?

Картка 1

глобус лелека зелений стріляти троянда круглий зима лікар сміливий тварина працювати розумний

4.2. Проблемна ситуація

На дошці записано слова.

Осінь (яка?)....

Літо — (яке?)... .

Весна — (яка?)...

Зима (яка)...

Слова для довідок: холодна, сніжна, тепла, жарке.

— На які питання відповідають слова — ознаки предметів? (Який? Яка? Яке?)

4.3. Словниковий замок. Далі наша зупинка у герцога Словника. Він познайомить нас з новим словом.

Ознака — характерна риса, прикмета, за якою можна визначити будь-який предмет чи явище.

— Тобто, за ознакою ми можемо сказати, що саме про той чи інший предмет йдеться

5. Колективна робота.

Ми завітали до графа, який пропонує нам гру.

Гра «Назви ознаку».

— Назвіть ознаки зображених предметів за розміром.

(Малюнки)

— Ви назвали ознаки предметів за розміром. На які питання вони відповідають?

Аналогічно діти називають ознаки за смаком, формою

Фізкультхвилинка

Час настав для відпочинку

проведем фізкультхвилинку. (пісня «Паравоз комашка»)

4.3. Словникова галявина

Ознака — характерна риса, прикмета, за якою можна

визначити будь-який предмет чи явище.

— Тобто, за ознакою ми можемо сказати, що саме про той чи інший предмет йдеться

5. Колективна робота.

Гра «Назви ознаку».

— Назвіть ознаки зображених предметів за розміром.

(Малюнки)

— Ви назвали ознаки предметів за розміром. На які питання вони відповідають?

Аналогічно діти називають ознаки за смаком, формою

Фізкультхвилинка



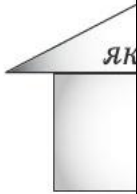

Час настав для відпочинку

проведем фізкультхвилинку. (пісня «Паравоз комашка»)

5. Закріплення, систематизація знань.

Ми завітали до підлеглого нашої королеви барона, який пропонує нам попрацювати з підручником.

5. Закріплення, систематизація знань.

<p><i>5. Робота за підручником</i></p> <p>Впр 1 с. 54. Доповніть ряди слів власними словами.</p> <p>Виноград – синій, зелений, Груша – жовта, велика Яблуко – кругле, червоне, (Ознака допомогла вказати розмір, колір, смак предмета)</p> <p>Впр. 2 Запишіть за зразком (дрібні, смачненькі) Ягідки Повний звукобуквенний аналіз (біля дошки)</p>	<p><i>5. Робота за підручником</i></p> <p>Впр 1 с. 54. Доповніть ряди слів власними словами.</p> <p>Виноград – синій, зелений, Груша – жовта, велика Яблуко – кругле, червоне, (Ознака допомогла вказати розмір, колір, смак предмета)</p> <p>Ягідки звукобуквенний аналіз.</p>
<p>Попрацюємо самостійно</p> <p>Самостійна робота.</p> <p>Впр.3 Виписати слова</p>	<p>Самостійна робота.</p> <p>Впр.3 Виписати слова</p>
<p>5.2. Гра «Хто швидше?» (по рядах)</p> <p>— Заселіть слова у будиночки. Оберіть і запишіть слова, що відповідають на питання, записане на даху будинку.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">  </div> <div style="text-align: center;">  </div> <div style="text-align: center;">  </div> </div> <p>Білий, похмура, раннє, пташиний, коротке, золота, швидке, березовий, весняна, пухнастий, яскрава, хитре, м'який, блискуча, ранкове, синій, лагідна, українське, рідний, солодка, сонне.</p> <p>5.3 Гра «Впізнай тварину»</p> <p>_ Упізнай за словами-ознаками тварину.</p> <p>Маленький, пухнастий, сіренький, боязкий – це...</p> <p>Руда, хвостата, хитра – це...</p> <p>Сірий, зубастий, великий – це...</p> <p>Клишоногий, бурий, вайлуватий – це...</p>	<p>5.2. Гра «Хто швидше?» (по рядах)</p> <p>— Засели слова у будиночок.</p> <p>Синій, парта, жовта, зелена, трава, дівчинка, веселий,</p> <div style="text-align: center;">  </div> <p>олівець, тепле</p> <p>5.3.Гра «Впізнай тварину»</p> <p>_ Упізнай за словами-ознаками тварину.</p> <p>Маленький, пухнастий, сіренький, боязкий – це...</p>

	<p>Руда, хвостата, хитра – це...</p> <p>Сірий, зубастий, великий – це...</p> <p>Клишоногий, бурий, вайлуватий – це...</p>
<p>6. Підсумок уроку — Про які слова ви дізналися на уроці? — На які питання відповідають слова, що називають ознаки предметів? — Наведіть приклади слів-ознак. - Що вам сподобалось на уроці? Все навкруги свої ознаки має, Про них слова-ознаки нам розповідають. На питання який? яка? яке? Слова-ознаки відповідають. — Подякуємо цим словам за те, що наша мова така багата і красива.</p>	<p>6. Підсумок уроку — Про які слова ви дізналися на уроці? — На які питання відповідають слова, що називають ознаки предметів? — Наведіть приклади слів-ознак. - Що вам сподобалось на уроці? Все навкруги свої ознаки має, Про них слова-ознаки нам розповідають. На питання який? яка? яке? Слова-ознаки відповідають. — Подякуємо цим словам за те, що наша мова така багата і красива.</p>

Навчальний предмет «Літературне читання» є частиною предметів мовно-літературної галузі. Основною метою якого полягає у розвитку дитячої особистості засобами читацької діяльності, формуванні читацької компетентності молодших школярів, що є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, ознайомленні учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовці їх до систематичного вивчення курсу літератури в школі.

У процесі опанування дітьми з особливими освітніми потребами навчального предмету «Літературне читання» важливим є формування у них комунікативно-мовленнєвих умінь, володіння якими в подальшому допоможуть їм максимально реалізуватися в самотійному житті. Тому важливо зважати на правильну вимову слів, привертати увагу до розуміння їх значень, а також змістового поділу речень за допомогою пауз, мелодики тощо (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

Розширення уяви про навколишній світ та просто загальний розвиток відбуваються під час читання творів різних жанрів. Найбільш складні моменти тексту, суспільне значення вчинків героїв, моральний смисл їх поведінки – такі моменти внутрішнього змісту твору важко розуміти дітям з особливими освітніми потребами. Тому для розуміння цих моментів найефективнішим є використання ілюстрацій, що відтворює дитині дійсність, яку не можливо замінити словесним описом. Такі ілюстрації до тексту допомагають ширше розкрити внутрішній зміст, дії у тексті, стосунки персонажів, тощо.

Для ефективної роботи на уроці, вчитель та асистент учителя визначають спільні дії. Вчитель добирає методи та дидактичне забезпечення, а асистент здійснює зворотний зв'язок: консультує вчителя щодо можливостей дітей з ООП у плані засвоєння програмового матеріалу. Саме тому необхідністю є творче відношення до навчального процесу та впровадження інновацій. Час диктує сучасні методи навчання в початковій школі, спрямовані на розвиток критичного мислення молодших школярів. Тому ми зробили добірку методів навчання, орієнтовану на інклюзивний клас:

- ✓ використовуйте наочність, моделюйте ситуацію, детально пояснюйте та практикуйте;
- ✓ за необхідності покроково демонструйте необхідне вміння;
- ✓ на конкретних прикладах пояснюйте нову лексику й поняття перед вивченням теми;

- ✓ використовуйте рольові ігри та ігрове моделювання;
- ✓ більше взаємодіяти з учнями: розподіляти кількість навчальних завдань відповідно до можливостей учнів;
- ✓ використовуйте різноманітні методи зворотного зв'язку (бонуси, сертифікати, інші системи винагород);
- ✓ більше хвалить учнів і будьте конкретними;
- ✓ застосовувати методи кооперативного навчання та парного навчання з партнерами;
- ✓ урахування різних уподобань учнів при організації навчальної діяльності, у тому числі наочно-кінестетичної тощо;
- ✓ змініть ритм навчання: за потреби відведіть більше часу на усні відповіді, скоротіть пояснення та повторіть головне;
- ✓ розподіліть кількість часу на виконання завдання відповідно до особистих потреб;
- ✓ ставте більше запитань і розрізняйте рівень складності різних учнів
- ✓ шукати поради чи підтримку (методи підтримки дій), щоб полегшити відповіді;
- ✓ включити соціальні навички, життєві навички та прикладні академічні знання в навчальний план усіх учнів;
- ✓ якомога ширше впроваджувати метакогнітивні елементи та стратегії розв'язання проблем (наприклад: «Що може допомогти мені в цій ситуації?» або «Як ще я можу вирішити цю проблему?») застосовувати до всіх учнів;
- ✓ по можливості інтегрувати стратегії регулювання власної діяльності (самоконтроль, самокорекція, самопідкріплення);
- ✓ включіть елементи безпосереднього спостереження та оцінювання в методи навчання.

Ознайомившись із вищезазначеними рекомендаціями, може здатися, ніби вони не зовсім відрізняються від повсякденної практики вчителя

незалежно від того, працює він в інклюзивному класі чи ні. І це цілком правильний висновок. У наборі навичок успішного вчителя інклюзивного класу зазвичай такий же запас інформації, як і в будь-якого вчителя, про якого збігаються наші уявлення із ефективною педагогічною діяльністю загалом. Тому й виникає ця боязнь щодо широкого спектру учительського уміння, ніби існують якість суттєво відмінні та набагато кращі стратегії. Це і є головною помилкою, бо хорошому вчителю в інклюзивному класі завжди характерна любов до своєї справи, а також уміння реагувати на потреби всіх дітей у класі та враховувати їх на підготовчому етапі, в момент планування навчального процесу.

До прикладу, наведемо фрагмент уроку з літературного читання в інклюзивному класі з використанням навчального посібника «Українська мова та читання» (підручник для 2 класу, частина 2) О. Вашуленко. Учень вчиться за програмою для дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) (Додаток В). Сашко почав пізно говорити, але в 5 років швидко наздогнав однокласників. Боїться шуму та різких звуків, проте дуже допитливий, потребує різних заохочень, підказок та додаткового пояснення. Тому всі завдання для нього повинні бути адаптованими.

Тема: Книжка – ключ до знань. Василь Сухомлинський «Усі книжки гарні».

Мета: сприяти формуванню в учнів інтелектуального потенціалу; розвивати критичне та творче мислення, пам'ять, бажання вчитися та пізнавати світ; сприяти збагаченню словникового запасу учнів та розвитку зв'язного мовлення; розвивати бажання до читання книг. Виховувати вміння слухати та чути інших, а також конкретно висловлювати свою думку. Вчити працювати у групі.

3. Вивчення нового матеріалу

3.1. Первинне читання твору вчителем.

Учні, зараз я читатиму оповідання Василя Сухомлинського «Усі книжки гарні». Ваше завдання: уважно слідкувати за моїм читанням і дати

відповіді на питання – Як звати головну героїню? Куди й навіщо вона йшла? Всі поставили пальчик під заголовком? Сашко, ти поставив пальчика? Ти готовий слухати?

(учитель зачитує текст вголос)

3.2. *Словникова робота.*

– Сашко, а чи знаєш ти що таке книгарня?

Книгарня – це крамниця, яка займається продажем книжок та інших товарів таких як журнали, буклети та карти.

3.3. *Читання твору учнем.*

Сашко, прочитай, будь ласка, це оповідання вголос.

3.4. *Складання плану прочитаного.*

Складемо план прочитаного тексту. Про що розповідається в тексті?

1. Мама дала гроші Настусі на книжечки.
2. Настуся в книгарні.
3. Складний вибір дівчинки.

3.5. *Складання опису героїні*

Сашко, як виглядає Настуся? Уважно розглянь ілюстрацію та опиши її.
(У Настусі рижі волосся, обличчя, всипане ластовинням...)

3.6. *Підсумкове опитування.*

- ✓ Куди пішла Настуся? (до книгарні)
- ✓ Що вона хотіла купити? (книжечки)
- ✓ Які книжечки їй порадила мама? (про пташок і метеликів, звірят і рибок)
- ✓ Чи змогла обрати Настуся книжку? (ні)
- ✓ Яку б ти пораду дав Настусі у виборі книжечки?....

Підсумовуючи вище написане, може сказати, що планування адаптації та модифікації допомагає вчителеві заздалегідь визначити, якими матеріалами будуть користуватися учні, як краще побудувати урок, як саме учні мають відповідати на запитання (виконувати завдання); підібрати типи вправ і види діяльності, продумати варіанти їх виконання, очікувані результати тощо. Важливо пам'ятати, що, впроваджуючи адаптації та модифікації, вчителі

створюють умови для участі дітей у роботі над темами навчальної програми та допомагають їм виконувати завдання. Якщо учні з ООП потребують адаптації чи модифікації навчальної програми, місія вчителя не лише визначити правильність напрямку роботи, а й забезпечити такому учневі грамотний розподіл часу для сил, енергії та відпочинку.

2.2. Специфіка адаптації та модифікації навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами на уроках природничого-математичного циклу

Вивчення предметів природничо-математичного циклу є одним із основних напрямів підготовки учнів до самостійного життя. Основоположними з них є математика та природознавство, які вивчаються ще з початкової школи. Вивчення математики з перших днів шкільного життя має на меті розв'язання низки важких завдань. Важливість цього предмету полягає у тому, що він є підґрунтям для опанування у подальшому навчанні складніших дисциплін цього курсу – фізики, хімії, географії, біології, інформатики тощо. Природознавство у молодшій школі є пропедевтикою формування природовідповідного світогляду учнів шляхом засвоєння системи знань про природу і людину, сучасних основ екологічної культури.

Мета досягнення закладів інклюзивної освіти базується на соціальній адаптації учнів з особливими освітніми потребами, яка передбачає курси, що розкривають природничо-математичний цикли навчання, їх корекцію та навчально-практичні завдання. В інклюзивних школах математичні знання учнів з особливими освітніми потребами та наукова інформація про природу та навколишній світ можуть бути спрощені за насиченістю матеріалу, структурою та змістом пропонованої інформації, глибиною причинно-наслідкового зв'язку. Наприклад, учні з вадами інтелекту не вивчають такі важливі й необхідні для розуміння світу предмети, як фізика та хімія, а спеціальне навчання показує можливість оволодіння елементарними

поняттями фізики та хімії (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

Кожен предмет природничо-математичного циклу має свої унікальні методи навчання, спеціальні методи навчання та вміння, які можуть враховувати зміст предмета та здібності учнів з особливими освітніми потребами. Зміст дисципліни включає засвоєння основних природничо-математичних наукових понять, формування навичок використання цих понять у повсякденній діяльності.

Основна мета навчання природничого циклу в початкових класах – дати учням усвідомлення основної наукової інформації про людей, реальні предмети, предмети, живі й неживі явища; доступні пояснення зв'язку між окремими природними явищами, визначення причин, та довести взаємозалежність і взаємозв'язок людини з природою; шляхом систематичних спостережень за природою та природними явищами формується сучасний погляд на природу та взаємодію природи та суспільства, збагачуючи особистий досвід учнів, забезпечуючи їм необхідні практичні навички та здібності в галузі науки. Ці навички та вміння можуть бути використані в реальному житті (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

На думку А. Лапіна, хоч навчання математики є практичним і пов'язане з трудовим навчанням, уроками малювання, природознавства, географії, історії, фізкультури тощо, «учні початкової школи повинні оволодіти комплексом наявних теоретичних понять, а саме:

1. Навчитися читати, писати й називати цілі числа, звичайні та десяткові в певному порядку та використовувати їх для виконання арифметичних дій у межах діапазону, який можуть використовувати діти.

2. Засвоїти знання про величини (довжина, вартість, якість, площа, об'єм, час), одиницю виміру кількості та її співвідношення, і вміти виміряти та пояснити це.

3. Опанувати знання про площі та об'ємні геометричні фігури та їх властивості, оволодіти вмінням складати малюнки» (Лапін, 2015).

Організація процесу навчання, як при звичних умовах, базується на практичній та наочній основі. Натуральні об'єкти й предмети чи їх імітація, ІКТ використовуються в якості наочної основи.

Під час добирання навчального матеріалу враховуються різні вихідні положення та психофізичні здібності учнів у засвоєнні математичних уявлень, понять, методів практичного застосування. Оскільки навчальні матеріали освоюються учнями різних рівнів, програма передбачає вимоги до доступності та диференційованості методів навчання, таких як обсяг, послідовність тем, видів діяльності, формат презентації, кількість повторень, частота використання, що стосується як і всього класу, так і кожної дитини зокрема.

До прикладу, наведемо такі адаптації та модифікації навчального матеріалу:

Зміст навчального матеріалу	Вимоги до навчальних досягнень	Адаптації
<p><u>Маса</u> Одиниця вимірювання маси – центнер. Співвідношення між одиницями вимірювання маси: центнером і кілограмом</p>	<p>Знає, якими одиницями вимірюється маса (кілограм, центнер) та скорочене позначення (кг, ц); розуміє, які одиниці вимірювання величини доцільно використовувати в конкретному випадку; використовує знання про масу тіл та одиниці її вимірювання (ц, кг) при розв'язуванні задач</p>	<p>1. Використання схем алгоритмів до розбору умов задачі та постановки запитання 2. Картки-підказки переводу одиниць вимірювання маси, часу (особливо під час самостійного виконання)</p>
<p><u>Час</u> Одиниці вимірювання часу. Місяць, рік. Хвилина. Визначення</p>	<p>Знає, якими одиницями вимірюється час (рік, місяць, доба, година, хв.) та скорочене позначення (год,</p>	<p>3. Зменшення кількості задач для</p>

часу за годинником. Співвідношення між одиницями часу	хв); знає співвідношення між добою і місяцем, місяцем і роком; годиною і хвилиною; визначає час за годинником з точністю до 5-ти хвилин; використовує знання при розв'язуванні задач	самостійного розв'язання 4. Визначення часу за годинником по усній інструкції без вимоги проговорювання
---	--	--

Модифікація навчальної програми.

Вимоги до навчальних досягнень всіх учнів	Вимоги навчальних досягнень учнів з ООП	Цілі навчання для учня з ООП
Знає, якими одиницями вимірюється маса (кілограм, центнер) та скорочене позначення (кг, ц); розуміє, які одиниці вимірювання величини доцільно використовувати в конкретному випадку; використовує знання про масу тіл та одиниці її вимірювання (ц, кг) при розв'язуванні задач	Має уявлення про масу предмета (володіє поняттями легкий, важкий, може порівнювати); Ознайомлений з мірами маси – кілограмом; записує одиницю маси – кг	1. Використання вагів для призначення маси предметів в грамах та кілограмах 2. Розв'язання задач на визначення ваги, без проведення одиниць виміру (в т.ч., на порівняння) 3. Навчання визначати вагу предметів, зважуючи в руці (використання предметного матеріалу) та порівняння
Знає, якими одиницями вимірюється час (рік, місяць, доба, година, хв.) та скорочене позначення (год, хв); знає співвідношення між добою і місяцем, місяцем і роком; годиною і хвилиною; визначає час за годинником з точністю до 5-ти хвилин; використовує знання при розв'язуванні задач	Знає одиницю часу – доба; називає послідовно дні тижня; знає кількість днів у тижні.	1. Вивчення видів діяльності протягом доби з прив'язкою до частини дня та складання розповіді про свій день, використовуючи слова «спочатку», «потім» 2. Називання частин доби (ранок, день, вечір, ніч) 3. Вивчення поняття година і хвилинка: робота з електронним годинником

Велика кількість помилок під час виконання математичних завдань – сигнал про те, що цілісність засвоєваних знань порушена і дитині потрібно допомогти, інакше труднощі почнуть зростати, як снігова грудка, знищуючи надію на інтерес до математики і її розуміння. Проте часто помилки під час письма, обчислень, виділення суттєвих ознак предметів і явищ виникають через неуважність: нездатність розподіляти і концентрувати увагу на необхідному матеріалі, перевага мимовільності у поведінці (особливо в умовах, коли виконання завдання здійснюється за наявності відволікаючих факторів, більш цікавих і захопливих для дитини, ніж навчальний матеріал).

Під час навчання математики дітей з ООП найбільш доцільним є використання алгоритмів, коментованої поетапної інструкції. Відомо, що успішному перебігу багатьох видів діяльності сприяють зовнішні усвідомлені засоби. У випадку алгоритму матеріальною опорою служить картка. Якщо дитина боїться щось пропустити або виконати не в тому порядку – на допомогу прийде алгоритм, що не дозволяє порушити необхідну послідовність дій.

Наприклад, урок математики в інклюзивному класі (4 клас)

Тема:

Клас	Інклюзія
Круглі числа. Периметр прямокутної ділянки. Знаходження суми і різниці багатоцифрових чисел.	Круглі числа. Прямокутник. Знаходження суми і різниці чисел в межах 20.

Мета: ознайомити учнів з круглими числами; узагальнювати прийоми розв'язування задач/ вчити розв'язувати задачі за мал.; закріплювати вміння знаходити периметр прямокутних ділянок за планом / вирізняти прямокутник серед інших геометричних фігур. Розвивати математичне мовлення, вміння доводити власну думку, правильно формулювати висловлювання з використанням математичних термінів. Розвивати вміння продуктивно працювати в парах, групах, виявляти ініціативу, докладати власних зусиль для досягнення спільного результату;

3. Вивчення нового матеріалу.	
-------------------------------	--

3.1. Підготовча вправа. Матеріал на дошці.

— Серед поданих чисел виберіть і назвіть ті, запис яких закінчується нулем: 1002; 20000; 750; 9050; 13405; 18870; 6002; 9009; 10000.

3.2. Пояснення. Пояснює вчитель.

— Числа, які закінчуються нулем або кількома нулями, називають круглими числами.

100; 720; 410050; 80; 32400 — круглі числа.

3.3. Первинне закріплення.

а) Читання вправи № 439.

б) Назвати результати таблиці множення на 5, що є круглими числами.

в) Виконання вправи № 440.

Фізкультхвилинка. Проводить асистент.

4. Розвиток математичних знань.

Серед поданих чисел вибери і назви ті, запис яких закінчується нулем: 12, 10, 4, 28, 20, 41, 75, 100, 103 – працює з асистентом (Додаток 4)

Асистент дублює пояснення вчителя і вказує на ці числа

10, 20, 100 – круглі числа

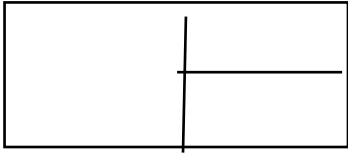
Отримує картку з числами серед яких треба знайти круглі та обвести їх олівцем.

5	10	12	20
17	100	13	

Виписати результати таблиці множення на 5, що є круглими числами.

В цей час учень завершує роботу з таблицею на 5

Фізкультхвилинка.

<p>4.1. Виконання завдання № 442. Два учні виконують завдання на дошці самостійно, решта працює в зошитах. Перевіряють віднімання додаванням.</p> $340055 - 43380 = 296675;$ $424888 - 285099 = 139789$ <p>4.2. Знаходження периметра прямокутної ділянки за планом.</p> <p>а) – Знайдіть периметр кожної ділянки за даними, поданими на таблиці. (таблиця на дошці)</p> <p>Учні завдання виконують з коментуванням.</p> <p>(Периметр першої ділянки 46 м; другої — 30м; третьої — 20 м.)</p> <p>б) Самостійне виконання завдання № 443.</p> <p>(Відповідь: периметр ділянки з картоплею 44 м; ділянки з огірками — 24 м; ділянки з помідорами — 16 м.)</p>	<p>Завдання отримує від вчителя на картці. Працює з асистентом. Приклади записує в зошит</p> $10 + 6 \quad 10 + 3$ $10 + 7 \quad 18 - 8$ <p>Учень від асистента отримує набір геометричних фігур.</p> <p>Серед набору геометричних фігур асистент пропонує учню знайти прямокутник.</p> <p>А також порівняти з прямокутниками задачі №443 підручника с. 71.</p> <p>Далі отримує завдання розфарбувати кожен прямокутник за зразком підручника.</p> 
---	---

Поняття числа є центральним поняттям математики. Добре засвоєння цього поняття можливе за наявності в учня певного рівня розвитку розумових операцій (аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, порівняння, класифікації). Особливості психологічної діяльності та дефекти форми логічного мислення епігенетичної мови неминуче викликають труднощі у формуванні абстрактних математичних уявлень і моделей для учнів з

особливими освітніми потребами. Проте, як предмет, математика містить необхідні передумови для розвитку пізнавальних здібностей учнів, інтелектуальної корекції та розвитку особистості (Лапін, 2015).

Слід також зазначити, що знання з математики успішно інтегровані у вивчення інших предметів навчальної програми: трудове навчання, читання української мови та літератури, образотворче та музичне мистецтво, «Я досліджую світ», спорт тощо. .

Особливе місце в предметах початкової школи займає курс «Я досліджую світ», адже розуміння дітьми навколишнього світу не обмежується класом, а тим, що завжди поруч з дитиною. По суті, зміст комплексної програми є стрижнем формування системи світопізнавального процесу дітей. Традиційно вивчення живої та неживої природи цікавить учнів з порушеннями інтелекту. Це безпосередньо пояснюється змістом і формою інформації: спостереження за природними об'єктами та явищами, природними об'єктами та їх зображеннями, різноманітними візуальними ефектами. розповіді, різноманітні форми і зміст вправ і завдань, використання власного досвіду учнів, виконання власне роботи тощо. З іншого боку, науковий зміст є об'єктивно важким для учнів з вадами інтелекту через високий абстрактний зміст, відсутність можливостей використання власного досвіду, кількість нових термінів і нових назв. Матеріали уроку, які учні мають засвоїти відповідно до вимог курсу, іноді важко сприймати, запам'ятовувати та копіювати, тому курс ґрунтується на принципі концентричного кола: зміст кожного року розширює й поглиблює знання, додає нову інформацію (Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»).

Для учнів з особливими освітніми потребами предмети циклу природничої математики є об'єктивно складнішими. Причиною цього є велика частка абстрактних підручників, відсутність залежності від особистого досвіду учнів, поява великої кількості нових термінів і назв. Тому, хоч

предмети природничо-математичних циклів є для учнів з ООП привабливими, матеріали, які вони вивчають відповідно до процедур, іноді важко зрозуміти, запам'ятати та скопіювати.

Учителі та асистенти повинні бути обізнаними в природничо-математичному курсі спеціального загальноосвітнього навчального закладу. Оскільки саме вони враховують різні можливості учнями з особливими освітніми потребами для засвоєння матеріалів, у тому числі перелік обов'язкових і необов'язкових знань і навичок, якими учні мають оволодіти, переходячи до наступного класу чи закінчуючи навчання (Калініченко, 2012, с. 120).

У процесі підготовки уроків, вибору методів і навичок навчання, добору засобів навчання, завдань і вправ необхідно враховувати рівень знань учнів, ступінь підготовки перцептивного навчального матеріалу, сформованість таких психічних процесів, як сприйняття, мислення, пам'ять. Зверніть увагу, подумайте, адже це дозволить передбачити типові помилки, уникати їх і формувати міцні та свідомі змістовні зв'язки.

Розповідь і пояснення вчителя (асистента вчителя) повинні обов'язково супроводжуватися демонстрацією наочності. Крім картин та об'єктів натуральної наочності доцільно використовувати графічне зображення у вигляді схем, таблиць, графіків, картосхем, що ускладнюються як за формою, так і за змістом. Важливо пам'ятати, що наочність також має бути адаптована для дітей з особливими освітніми потребами, особливо дітей з вадами зору. Наведемо основні принципи адаптації наочного матеріалу для дітей із порушеннями зору:

1. Зображення на малюнках повинно мати найкращі просторово-часові характеристики (яскравість, контраст, колір, структура, співвідношення елементів). Рекомендується, щоб контраст предметів і зображень щодо фону був від 60% до 100%. Негативний контраст краще. Заповнену контурну графіку легше сприймати, ніж контурну графіку.

2. Спостерігайте за співвідношенням розміру, кольору і форми зображення до реального предмета.

3. Показ стимулюючого матеріалу слід здійснювати з відстані не більш, ніж 30-33 см від ока дитини (сліпим – залежно від гостроти залишкового зору) під кутом від 5° до 45° відносно лінії погляду.

4. Інформаційна ємність зображень і сюжетних ситуацій повинна бути обмежена, щоб виключити надмірність, яка ускладнює розпізнавання. Фон об'єкта візуалізації не повинен містити зайвих деталей.

5. Кольорові предмети повинні мати насичені кольори. Найкраще використовувати жовто-червоні, помаранчеві та зелені тони, особливо для дітей дошкільного віку.

6. При виготовленні спеціальних наочних матеріалів для дітей з вадами зору необхідно використовувати сім зорових навантажень дітей дошкільного віку (розробка Л. Григорян) для корекції та захисту зору (Иншакова, 2014).

Крім того, діти з особливими освітніми потребами характеризуються вузькістю пізнання та труднощами встановлення просторових зв'язків. Такого роду дитяче пізнання предметів і об'єктів володіє особливими характеристиками, які з'являються в процесі розуміння загального та індивідуального. У міру того, як перед учнями висуваються вимоги все більш специфічного впізнавання, вони діють все менш абсолютно. Наприклад, якщо учням з особливими освітніми потребами представляють природні об'єкти в інших середовищах, їх буде важко ідентифікувати. У зв'язку з цим найкраще надавати учням зображення об'єктів, створених у різних ситуаціях (об'єкти дослідження зображуються в різних умовах) і за допомогою різних графічних методів (одночасне фотозйомка, малювання, схематичне зображення). Опис предмета чи явища має включати основні ознаки та різні незначні деталі.

Учні з особливими освітніми потребами часто знаходять відмінності в предметах і явищах, але подібність встановити важко. Тому для досягнення інтенсивності знань необхідно не тільки навчити учнів розрізняти предмети чи явища природи, а й знаходити схожість.

Для цього скористайтеся завданням на знаходження предметів, спільних і відмінних явищ, класифікацію явищ або предметів, виділення спільних ознак понять (завдання порівняння описів предметів на малюнках з посиланням на план). Невміння відокремити основні ознаки від незначних призводить до труднощів концептуального узагальнення та відволікання від ситуації. Для формування в учнів правильних природничих математичних уявлень необхідно підкреслити спільність, притаманну всім окремим об'єктам, що входять до складу загального поняття. З метою корекції цієї особливості можливе застосування завдань на групування понять (Дятленко, 2014).

Однією з особливостей психологічної діяльності учнів з особливими освітніми потребами є те, що вони важко встановлюють зв'язки між взаємопов'язаними поняттями та явищами, важко об'єднують в пари, тому продовжують сприймати їх окремо. Все це ускладнює вивчення природничо-математичних матеріалів, оскільки більшість природних явищ і математичних понять взаємозалежні. Тому рекомендується надати учням причинно-наслідкові зв'язки, які допомагають свідомо засвоювати матеріали та мають значний корекційний ефект на різних етапах виконання аудиторних завдань (Дятленко, 2014).

У спеціальній освіті необхідно широко використовувати самостійну роботу учнів для підвищення якості знань, умінь і навичок, підготовки учнів з особливими освітніми потребами до дорослого життя і трудової діяльності. Особливо наголошується на важливості правильної організації самостійної освітньої діяльності для впливу на корекцію та розвиток дітей з особливими освітніми потребами та підвищення їх особистісних якостей.

Самостійне виконання учнями різноманітних завдань сприяє більш успішному досягненню виховно-коригувальних здібностей з предметів природничо-математичного циклу. Самостійна практична робота в процесі вивчення математики, живої та неживої природи, має дві основні цілі: озброїти

учнів необхідними практичними навичками та навчити вмінню переносити ці навички в інші види діяльності. (Єфімова, 2012).

Більшість методистів вважають, що на уроках природничо-математичного циклу необхідно значно збільшити питому вагу самостійних робіт. Чим більше учні з особливими освітніми потребами самостійно відпрацьовують різні види завдань, тим краще закріплюються навчальні навички, вища якість знань, глибший розвиток самостійності. Однак простого збільшення обсягу самостійної роботи на уроці недостатньо для ефективної організації навчального процесу. Найважливішою умовою підвищення ефективності самостійної діяльності учня на уроці має бути зроблення самостійної роботи невід'ємною частиною всіх етапів курсу. Це може бути заповнення таблиць, пошук об'єктів на карті, виконання найпростішої лабораторної роботи – вимірювання температури води, визначення напрямку горизонту, опис об'єкта (предмета) за планом учителя, розв'язування задач, читання статей підручника та відповіді на запитання (Єфімова, 2012).

На природничо-математичних заняттях велика увага приділяється розвитку мовлення та збагаченню словникового запасу учнів. Враховуючи конкретну ситуацію досліджуваного, багато часу слід приділяти систематичній словниковій роботі. Вчителю необхідно разом із асистентами вчителя визначити обсяг термінів і понять в активному словнику учнів з особливими освітніми потребами, сформулювати завдання та проблеми, які потребують відповідного словникового запасу. У той же час необхідно мати свідоме розуміння термінів, отриманих від пасивної інвентаризації.

У процесі словникової роботи з предмета природничо-математичного циклу необхідно використовувати різні види наочності для забезпечення зв'язку між словами та конкретними наочними (тактильними) образами. Традиційно використовуються наступні ряд – макет (природні об'єкти), картинки, дошки з назвами об'єктів. З огляду на особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами (недостатність словникового запасу, домінування простих непоширених речень, граматичні

перешкоди тощо), асистентам слід приділяти увагу не лише роботі з вивчення спеціальних термінів, а й уточнити їх значення. Концепція зосереджена на власному мовленні учнів, а самостійне висловлювання (повне розширене речення) має бути належним чином оформлено (Лісова, 2014, с. 169-172).

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що успіх учнів з особливими освітніми потребами та особливими освітніми потребами природознавства та математики залежить від правильного підбору навчальних матеріалів, а точний вибір методів і навичок навчання залежить від особистих особливостей учнів зв'язку навчання з життям, а також врахування інтелектуальних, фізичних і психологічних особливостей учнів з боку вчителів і асистентів, здійснення корекційно-розвивальної частини навчання, дотримуючись основних етапів мислення та задуму. Крім загальних вимог до всіх предметів природничо-математичного циклу, існують деякі вимоги до окремих предметів.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Вчителі повинні змінитися, щоб інтегруватися в шкільну практику. Вони мають прийняти й усвідомити нову освітню парадигму, нові методи організації навчального процесу, розвитку навчально-методичного забезпечення, оволодіти сучасними методами диференційованого та персоналізованого навчання (залежно від індивідуальних потреб учнів). Вчителі повинні спілкуватися один з одним і працювати з іншими освітянами та фахівцями, батьками, учнями та членами громади, щоб визначити, які зміни необхідні для безпосереднього впровадження інклюзивних практик у школах і як забезпечити ефективну підтримку та якісну освіту для кожного учня.

Особливості учнів, які навчаються у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, зумовлюють розмаїття освітніх потреб, що перш за все пов'язані з формуванням їхніх пізнавальних можливостей. Ці школярі потребують відповідної професійної підтримки, насамперед, від учителя та асистента вчителя, які працюють в інклюзивному класі.

Нині у більшості закладів загальної середньої освіти розпочалося навчання за типовими освітніми програмами Нової української школи. Однак є багато освітніх закладів, що продовжують навчання за іншими освітніми програмами, як-от: «Інтелект нації», «На крилах надій» та ін.

У представлених навчально-методичних матеріалах пропонуються алгоритм та моделі організації освітнього процесу у класі з інклюзивним навчанням щодо опанування тих чи інших освітніх галузей та формування ключових компетенцій у дітей з ООП на засадах універсального дизайну як ефективного засобу, що застосовується в умовах інклюзивного освітнього середовища, незалежно від обраного програмового забезпечення.

Важливою складовою визначення практики викладання є знання педагога щодо застосування адаптацій та модифікацій для учнів з труднощами у навчанні. Часто адаптації є необхідною передумовою успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами. До модифікацій належать: зміна тривалості періоду навчання, зміна навчального середовища, ресурсів,

матеріалів, форми представлення завдань чи оцінювання з урахуванням особливих потреб учнів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі здійсненого нами наукового дослідження та відповідно до поставлених завдань, ми дійшли таких висновків:

- За останнє десятиліття інклюзивність значно проникла в українські школи. Натомість, п'ять років тому інклюзивних класів було в десять разів менше, ніж зараз. Концепція толерантності формує потреби середовища, участь усіх учасників освітнього процесу, а головне управління та планування якості. Звісно, умовами для створення інклюзивного середовища є учні, які потребують підтримки, готовність решти учнів підтримувати дітей з ООП, а також підготовлені викладачі, працівники та батьки, інші активні партнери-учасники, залучені до інклюзивного освітнього процесу. Не менш важливою умовою є наявність достатніх коштів та доступної інформації, матеріально-технічних засад та інфраструктури.

- Спеціальні умови, які відповідають потребам і можливостям усіх дітей можна умовно розділити на педагогічні, психологічні та соціальні.

- ❖ Соціальні умови, які забезпечення доступу у будівлі організацій, що здійснюють освітню діяльність, безперешкодне переміщення у самій школі та інші умови, без яких неможливе або утруднене освоєння освітніх програм.

- ❖ Психологічні умови передбачають створення толерантного освітнього середовища (поняття толерантності ототожнюється у деяких визначеннях з поняттям терпимості); емоційне освітнє середовище, покликане стимулювати та мотивувати всіх учасників освітнього процесу до ефективного спілкування з вчителями для успішного навчання; в інклюзивних заохоченнях використовуються на заняттях для підвищення пізнавальної діяльності молодших школярів.

- ❖ Педагогічні умови навчання включають використання спеціально змінених навчальних планів, підручників, посібників та навчально-методичних матеріалів, спеціальних методів навчання для колективного та індивідуального користування, надання послуг асистенту (помічника),

надання необхідної допомоги для адаптації до методів навчання та виховної діяльності.

- Модифікація змінює зміст або концептуальну складність навчального завдання. Іншими словами, змінюється зміст навчання: дитина вивчає не те, що вивчають усі діти в класі. Модифікації використовуються при роботі з учнями з вираженими когнітивними порушеннями. Іноді учням може знадобитися лише змінити програму з певних предметів. Основною метою адаптації та модифікації є корекція поведінкових особливостей дітей з особливими освітніми потребами, надання їм якісних освітніх послуг (розуміння матеріалів, набуття навчальних навичок, стимулювання уваги та надання можливості для демонстрації своїх знань), соціальна адаптація до освітнього середовища. Основна відмінність цих двох концепцій полягає в тому, що адаптація не змінює змісту освіти, а модифікація передбачає зміни в навчальній програмі та плані з очікуваними ефектами від цього. Однак, коли справа доходить до навчання дітей з ООП, професіонали часто стикаються з ситуаціями, коли адаптації та модифікації не працюють. Це трапляється, коли потреби дитини чітко не визначені, а поведінка кожного учасника навчального процесу не описана й не узгоджена. Тобто підготовка до роботи з такими дітьми є формальною, «на папері».

- Працюючи за програмами загальноосвітньої школи, вчитель та асистент вчителя мають право: обирати відповідні предмети та види праці для поглибленого вивчення, адаптувати та модифікувати зміст базових програм (деякі теми можуть не вивчатися) або за їх зразком розробляти нові з урахуванням індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами, спираючись на місцеві умови навчання та подальшого працевлаштування випускників. Адаптації та модифікації навчального матеріалу і процесу навчання мають відбуватися шляхом покрокового виконання наступного алгоритму:

Алгоритм роботи з дитиною з особливими освітніми потребами.

1. Знайомство з дитиною, її батьками та супровідними документами.

2. Визначення актуального рівня розвитку.

3. Визначення зони найближчого розвитку.

4. Визначення провідної сигнальної системи (реакції на наступні види роботи): візуальну демонстрацію (картинки, тексти, таблиці); слухову демонстрацію (оповідання вчителя, читання тексту, музика); тактильні відчуття (участь у дослідах і вправах, де можна доторкнутися, потримати в руках, порухати); почуття (емоційне забарвлення навчального матеріалу).

5. Визначення критеріїв оцінювання успішності дитини.

6. Розроблення індивідуальної програми розвитку.

7. Корегування індивідуальної програми розвитку з урахуванням поступу дитини.

Наше дослідження не є вичерпним. Подальшого дослідження потребує система експериментального дослідження динаміки розвитку навчальних досягнень дитини з особливими освітніми потребами за модифікаційними та адаптаційними завданнями та матеріалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. (2017) *Нова українська школа: Порадник для вчителя*. Київ, ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 206 с.
2. Войцехівський М. Ф., ред. (2015) *Асистент учителя в інклюзивному класі: Навчально-методичний посібник*. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015, 172 с.
3. Гончаренко С. У. (1993) *Методологічні характеристики педагогічних досліджень*. Вісник АПН України, 3, 11-23.
4. Гончаренко С. У. (2003) *Педагогические исследования: содержание, организация, обработка результатов*. Изд. центр АПО, 3, 41.
5. Гузій Н. В. (2004). *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 243 с.
6. Давиденко Г. В. (2015) *Включення людей з інвалідністю в суспільне життя та освітній процес: шляхи оптимізації*. Наукові записки : зб. наук. пр. Кіровоград, 135, 93–96.
7. Даниленко А. І. (2004) *Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх закладах: монографія*. Київ.
8. Декларацію про права розумово відсталих осіб. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119#Text
9. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 р. №87 (Наказ №1272 Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019р.). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
10. Дружинин В.Н. (2008) *Экспериментальная психология*. Питер, 320 с.
11. Дятленко Н. М., Найда Ю. М., Мартинчук О. В., Софій Н. З. (2014) *Асистент вчителя в інклюзивному класі: навчально - методичний посібник*. Київ, 262 с.

12. Єфімова С. М. (2012) *Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності : методичний посібник*. Київ, ТОВ « Видавничий дім «Плеяди», 152 с.
13. Загальна Декларація прав людини. Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>
14. Закон №2249-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#Text>
15. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>
16. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
17. Закон «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
18. Закон України «Про загальну середню освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
19. *Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти* (2015). Міністерство освіти і науки України, Київ.
20. Иншакова О.Б. (2014) Развитие читательных навыков у детей.
21. Калініченко І. (2012) Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими освітніми потребами*, 9, 120-126.
22. Колупаєва А. А., & Савчук Л. О. (2010) *Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання*. Київ.
23. Колупаєва А. А. & Савчук Л. О. (2011) *Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання*. Видання доповнене та перероблене: Наук.-метод. посіб. Київ, Видавнича група «Атопол», 274 с.

24. Колупаєва А. А. (2011) *Від сегрегації до інклюзії*. Наук.- метод. зб, 6. Київ, Науковий світ, 52-56.
25. Колупаєва А. А. (2012) *Навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітньому просторі*. Київ, 124-128.
26. Колупаєва А. А., ред. (2012) *Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник*. Київ, Видавнича група «А.С.К.», 335 с.
27. Колупаєва А. А., ред (2012) *Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник*. Київ: Видавнича група «А.С.К.».
28. Колупаєва А. А. (2014) *Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі*. Київ, ТОВ «Атопол», 285 с.
29. Колупаєва А. А. & Таранченко О. М. (2016) Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України: етапність у стратегічному вимірі. *Особлива дитина : навчання і виховання*, 3(79), 7–18.
30. Колупаєва А. А., Данілавічуте Е. А. & Литовченко С. В. (2016) *Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник*. Київ, Видавнича група «А.С.К.», 192 с.
31. Компанець Н. М. (2018) *Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами*. Київ, 56.
32. Колупаєва А. А. & Таранченко О. М. (2019) *Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник*. Харків : Вид-во «Ранок», 304 с.
33. Компанець Н. М. *Програмно-методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти*. Режим доступу: <https://goo.gl/5GLrE2>.
34. Конвенції про права дитини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

35. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text

36. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

37. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

38. Концепцію розвитку інклюзивної освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

39. Корнієнко С. (2012) Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю. *Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*, 2, 226-231.

40. Кушнер Ю. З. (2001) *Методология и методы педагогического исследования: учеб.-метод. пос.* – Могилев, 66 с.

41. Кушнір В. Кушнір Г. & Рожкова Н. Інноваційність освіти як дидактичний принцип. *Рідна школа*, 6 (червень), 3-8.

42. Лаврентева Г.П., Шишкіна М.П. (2007) Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Режим доступу: <http://core.ac.uk/download/pdf/11083856.pdf>.

43. Лапін А. В Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя у процесі реалізації змісту предметів природничо-математичного циклу в навчальному закладі з інклюзивною формою освіти. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/706944/1/%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F.pdf>

44. Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-539 від 08 серпня 2013 року «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-539729-13#Text>

45. Литвиненко С. А. (2006) Професійно-педагогічна діяльність: структурний аналіз. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Ушинського: зб. наук. пр.*, 3-

4, 53-60.

46. Лісова С. В. (2014) Професійна підготовка вчителя як умова забезпечення якісної освіти для всіх. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Збірник наукових праць, Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 9 (52), 169-173

47. Маринець В. С. Конвенція ООН Про права інвалідів та її вплив на українське законодавство у сфері соціального захисту осіб з порушенням слуху. *Держава і право*, 56, 506-515.

48. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році. Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Desktop/612ce20b61e80253433758.pdf>

49. Наказ «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/601/a89/63e/601a8963eddd7828169343.pdf>

50. Найда Ю. М. & Таранченко О. М. (2012) *Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник*. Київ: Видавнича група «А.С.К.».

51. Наказ «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних класах». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10#Text>

52. Наказ МОН №90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010р. №1205». Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31678.html

53. Наказ МОН від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Типового положення про групу психолого-педагогічної підтримки дітей загальної

середньої та дошкільної освіти спеціальної освіти». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

54. Неурядова організація «Проживання в громаді» (м. Манітоба, Канада) (2012) *Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практичний посібник*. Київ, 120 с.

55. Організаційно-методичні засади здійснення комплексної реабілітації учнів (вихованців) у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0515290-09#Text>

56. Остряньська О. А. (2002). *Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів*. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04) Полтава: Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В. Г. Короленка. 21 с.

57. Постанови №872 про «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>

58. Програми для середньої загальноосвітньої школи: 1-4 класи. Режим доступу: http://ru.osvita.ua/doc/files/news/87/8793/01_ukr.pdf

59. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами Прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 7-10 червня Саламанка, Іспанія 1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94

60. Скопненко О. І. & Цимбалюк Т. В. (2016) *Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень*. Київ : Довіра, 789 с.

61. Софій Н. З., ред. (2015) *Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали*. Київ, ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 70 с.

62. Софій Н., Сварник М. & Троханіс П. (2014) *Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти*. Київ, Міжнародний фонд «Відродження», 64 с.

63. Стандарти правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю: Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.93. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

64. Таранченко О. М. (2013) Стратегія сучасного викладання: надання підтримки учням з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Початкова школа*, 4, 51–55.

65. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. Режим доступу: <http://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-inklyuzyvnenavchannya/>

66. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. Режим доступу: <http://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasivnush-dokumenty/>

67. Хомич Л. О. (1998). *Професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів*. Київ: «Магістр –S». 200 с.

68. Loreman T., Deppeler J. M. & Harvey D. H. P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom*. (Лорман Т., Деспелер Дж. М., Харві Д. Х. Р. (2005) *Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник*) Sydney: Allen & Unwin.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановні учасники опитування! Прошу Вас правдиво відповісти на поставлені нижче запитання. Ваші відповіді допоможуть чіткіше висвітлити питання щодо особливостей адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами. Опитування має анонімний характер і отримані дані будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Відповідаючи на кожне запитання, чітко висвітліть свою думку.

1. Під час здобування освіти у вищому навчальному закладі чи проходили курс з «Інклюзивної освіти»? _____

2. Яка різниця між навчальним процесом нормотипових учнів та дітей з особливими освітніми потребами? _____

3. Які функції виконує вчитель в інклюзивному класі? _____

4. Які функції виконує асистент вчителя в інклюзивному класі? _____

5. Хто у Вашому закладі входить до команди психолого-педагогічного супроводу особи з ООП і розробляє індивідуальну програму розвитку дитини з ОПП? _____

6. Чи використовуєте Ви адаптації та модифікації змісту навчального матеріалу? Якщо так, то як саме. _____

7. Яка нозологія учня з ООП вимагає такої адаптації та модифікації навчального матеріалу? _____

8. Чи передбачено індивідуальною програмою розвитку звільнення учня з ООП від деяких навчальних дисциплін? Якщо так, зазначте, які саме _____

Інструктивно-методичний лист

«Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного
навчання»

Інструктивно-методичний лист розроблено з метою реалізації Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. Інклюзивне навчання — це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Інклюзивне навчання запроваджується відповідно до Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права інвалідів, низки Указів Президента, Закону України «Про загальну середню освіту». Передумовою у забезпеченні успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі є індивідуалізація навчально-виховного процесу. Індивідуальне планування навчально-виховного процесу має на меті:

розробку комплексної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини;

надання додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання;
організацію спостереження за динамікою розвитку учня.

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент учителя, психолог, учитель-дефектолог та інші) з обов'язковим залученням батьків або осіб, які їх замінюють, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Вона містить загальну інформацію про учня, систему додаткових послуг, види необхідної адаптації та модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та за потреби індивідуальний навчальний план.

Урок математики в інклюзивному класі (4 клас)

Тема:

Клас	Інклюзія
Круглі числа. Периметр прямокутної ділянки. Знаходження суми і різниці багатозначних чисел.	Круглі числа. Прямокутник. Знаходження суми і різниці чисел в межах 20.

Мета:

Формування предметних компетентностей:

Ознайомити учнів з круглими числами;

узагальнювати прийоми розв'язування задач/ вчити розв'язувати задачі за мал.;

закріплювати вміння знаходити периметр прямокутних ділянок за планом / вирізняти прямокутник серед інших геометричних фігур.

Формування ключових компетентностей:

- уміння вчитися: розвивати вміння організувати своє робоче місце,

планувати власні дії, оцінювати свою роботу та діяльність однокласників;

розвивати пізнавальний інтерес та навички самоконтролю;

- комунікативні: розвивати математичне мовлення, вміння доводити власну думку, правильно формулювати висловлювання з використанням математичних термінів;

- соціальні: розвивати вміння продуктивно працювати в парах, групах, виявляти ініціативу, докладати власних зусиль для досягнення спільного результату;

- інформаційні: розширити знання учнів про вирощування сільськогосподарських культур – овочів.

Обладнання. Таблиця усних обчислень; таблиця «Периметр прямокутника»;
Картки для поточного контролю знань; набір геометричних фігур.

відповідний ключик із замком. (Додаток 2)

$$\begin{array}{r} 10006 \\ - 329 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 2500 \\ - 129 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 5000 \\ - 634 \\ \hline \end{array}$$



Вивчення нового матеріалу.

1. Підготовча вправа. Матеріал на дошці.

— Серед поданих чисел виберіть і назвіть ті, запис яких закінчується нулем: 1002; 20000; 750; 9050; 13405; 18870; 6002; 9009; 10000.

II.

2. Пояснення. Пояснює вчитель.

— Числа, які закінчуються нулем або кількома нулями, називають круглими числами.

100; 720; 410050; 80; 32400 — круглі числа.

3. Первинне закріплення.

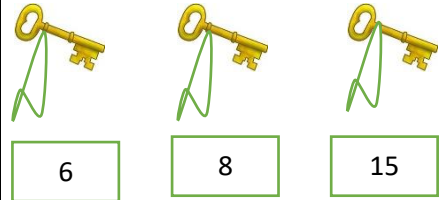
а) Читання вправи № 439.

— Кожен ключик підходить лише до одного замка. З'єднайте їх стрілками.

Працює з асистентом.

Обчислює за допомогою лінійки. (Додаток 3)

$$10 + 5 \quad 2 + 4 \quad 5 + 3$$



— Серед поданих чисел вибери і назви ті, запис яких закінчується нулем: 12, 10, 4, 28, 20, 41, 75, 100, 103 – працює з асистентом (Додаток 4)

Асистент дублює пояснення

вчителя і вказує на ці числа

10, 20, 100 – круглі числа

	<p>б) Назвати результати таблиці множення на 5, що є круглими числами.</p> <p>в) Виконання вправи № 440.</p> <p>Фізкультхвилинка. Проводить асистент.</p> <p>Розвиток математичних знань.</p> <p>1. Виконання завдання № 442. Два учні виконують завдання на дошці самостійно, решта працює в зошитах. Перевіряють віднімання додаванням.</p> <p>$340055 - 43380 = 296675;$</p> <p>$424888 - 285099 = 139789$</p> <p>2. Знаходження периметра прямокутної ділянки за планом.</p> <p>а) — Знайдіть периметр кожної ділянки за даними, поданими на таблиці. (таблиця на дошці Додаток 7)</p> <p>III. Учні завдання виконують з коментуванням.</p> <p>(Периметр першої ділянки 46 м; другої — 30м; третьої — 20 м.)</p> <p>б) Самостійне виконання завдання № 443.</p> <p>(Відповідь: периметр ділянки з картоплею 44 м; ділянки з огірками — 24 м; ділянки з помідорами — 16 м.)</p>	<p>Отримує картку з числами серед яких треба знайти круглі та обвести їх олівцем.</p> <div data-bbox="1034 506 1465 696" style="border: 1px solid black; padding: 10px; margin: 10px auto; width: fit-content;"> <table style="border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td style="padding: 5px 15px;">5</td> <td style="padding: 5px 15px;">10</td> <td style="padding: 5px 15px;">12</td> <td style="padding: 5px 15px;">20</td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px 15px;">17</td> <td style="padding: 5px 15px;">100</td> <td style="padding: 5px 15px;">13</td> <td></td> </tr> </table> </div> <p>Виписати результати таблиці множення на 5, що є круглими числами.</p> <p>В цей час учень завершує роботу з таблицею на 5</p> <p>Фізкультхвилинка.</p> <p>Завдання отримує від вчителя на картці. Працює з асистентом. Приклади записує в зошит.(Додаток б)</p> <p>$10 + 6$ $10 + 3$ $10 + 7$ $18 - 8$</p> <p>Учень від асистента отримує набір геометричних фігур.</p>	5	10	12	20	17	100	13	
5	10	12	20							
17	100	13								

3. Розв'язування задач.

а) Задача № 441.

В ході колективного аналізу задачі на дошці ведеться запис:

c км — пройшов турист до зустрічі;

$(c \cdot 3)$ км — проїхав велосипедист до зустрічі;

$(c + c \cdot 3)$ км — відстань між містом і селом.

— Обчисліть значення виразу, якщо $c = 12$.

$$(12 + 12 \cdot 3 = 48 \text{ (км)})$$

б) Складання задач за короткими записами (№ 445). Роботу в парах.

Підсумок уроку.

— Які числа називають круглими?

— Як знайти периметр прямокутника?

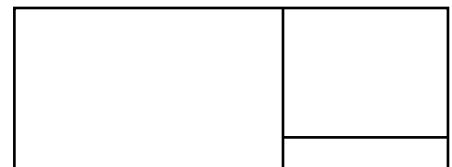
Домашнє завдання.

№№ 446, 447 (с. 72).

Серед набору геометричних фігур асистент пропонує учню знайти прямокутник.

А також порівняти з прямокутниками задачі №443 підручника с. 71.

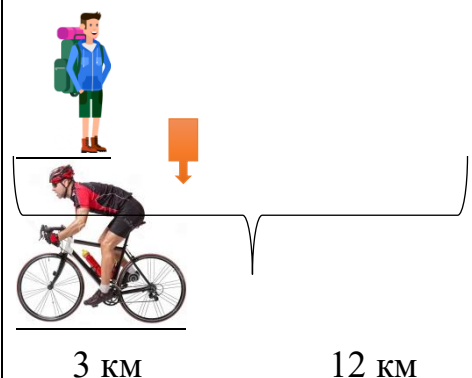
Далі отримує завдання розфарбувати кожен прямокутник за зразком підручника. (Додаток 8)



Асистент читає адаптовану Задачу № 441

Після ознайомлення із задачею. Асистент запитує:

- Про кого задача? Пропонує учню відповісти і приклеює малюнок за умовою задачі в зошит.



? км

Розв'язує з допомогою асистента, розв'язок записує в зошит

Закінчує роботу над задачею

V.

Домашнє завдання отримує на картці

Задача



VI.

Приклади

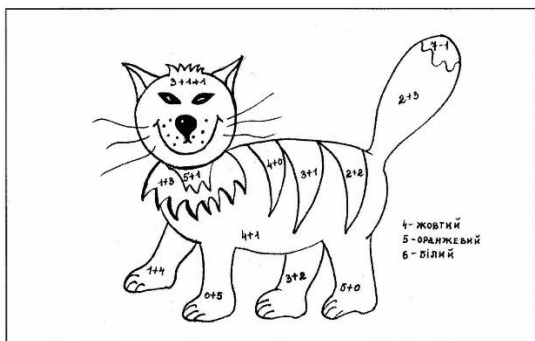
$$5 + 5 \qquad 16 + 2$$

$$3 + 3 \qquad 10 + 9$$

$$8 - 5 \qquad 10 + 4$$








$$9 - 4 \qquad 10 - 5$$

Додаток 1









Додаток 2

$$\begin{array}{r} 10006 \\ - \quad 329 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 2500 \\ - \quad 129 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 5000 \\ - \quad 634 \\ \hline \end{array}$$

			
			
<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">4366</div>	<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">9677</div>	<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">2371</div>	

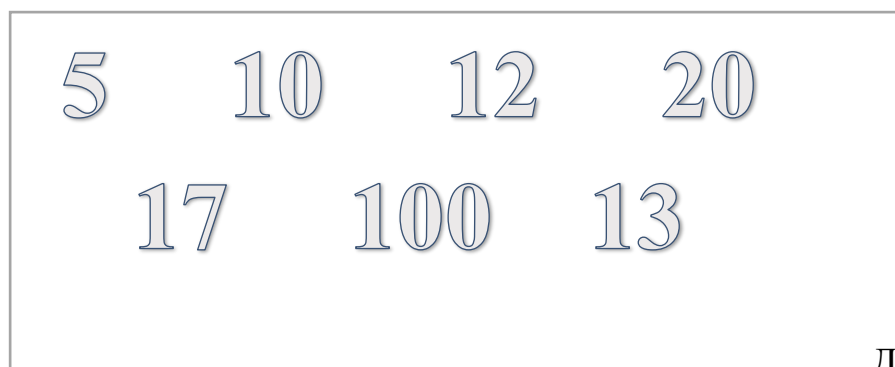
Додаток 3

$10 + 5$	$2 + 4$	$5 + 3$
		
		
<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">6</div>	<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">8</div>	<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;">15</div>

Додаток 4

12, 10, 4, 28, 20, 41, 75, 100, 103

Додаток 5



Додаток 6

$10 + 6$

$10 + 3$

$10 + 7$

$18 - 8$

Додаток 7

Довжина	Ширина	Периметр
15 м	8 м	? м
10 м	5 м	? м
8 м	2 м	? м

Додаток 10

Задача



Приклади

$5 + 5$

$16 + 2$

$3 + 3$

$10 + 9$

$8 - 5$

$10 + 4$

$9 - 4$

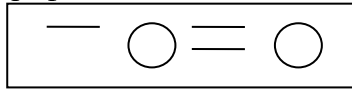
$10 - 5$

Урок української мови в інклюзивному класі

1 клас	Інклюзія
Тема уроку: Тема. Який? Яка? Яке? Які?, уроки навчання грамоти 1 клас, післябукварний період	
<p>Мета: ознайомити дітей зі словами, що називають ознаки предметів і відповідають на питання який? яка? яке?, формувати вміння ставити питання до поданих слів (без уживання терміна), вчити описувати предмети за кольором, формою, смаком, добирати влучні слова, вирази; удосконалювати вміння учнів добирати за поданою звуковою схемою слова, складати речення за поданою схемою та опорними словами; розширювати лексичний запас учнів словами, що називають ознаки предметів; розвивати увагу, спостережливість, образне, творче мислення, уміння описувати предмети, творчі здібності, навички каліграфічного письма, мовне чуття, культуру мовлення, вміння давати правильні відповіді на поставлені запитання; сприяти формуванню дружніх стосунків серед учнів класу.</p>	
<p>Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу Форма уроку: урок - подорож Обладнання</p>	
<p>1. Організація класу до уроку. Вже пролунав шкільний дзвінок. Покликав всіх він на урок. Рівненько стали. Все. Вже час, Роботу починає клас. Готові? Так. — А настрої як? — Тож успіх всіх чекає нас! —Сьогодні до нас на урок завітала особлива гостя. А хто це? Відгадайте. Ця красуня як прийде, <i>Все навколо зацвіте.</i> <i>І гайочки і лісочки-</i> <i>І вишневі садочки!</i> . (Весна) —Діти, а ви любите весну? Чому? —Сьогодні Весна нас запрошує здійснити подорож до країни ознак. А вирушимо ми на нашому веселому паровозику Комашці. Ну що ви готові? Тоді вирушаймо.</p>	
<p>2. Актуалізація опорних знань учнів —Відправляємось у подорож Каліграфічною стежинкою. 2.1. Каліграфічна стежинка Кожну букву, кожне слово Я писатиму чудово. Моя ручка чарівна — Пише краще всіх вона. —Запишіть число, класна робота.</p>	<p>2. Актуалізація опорних знань учнів —Відправляємось у подорож Каліграфічною стежинкою. 2.1. Каліграфічна стежинка Кожну букву, кожне слово Я писатиму чудово. Моя ручка чарівна — Пише краще всіх вона.</p>

цукерка ке цу

— До звукової моделі доберіть слова, запишіть їх каліграфічно.



(моря, моя, твоя, Коля, зоря, куля,

2.2. Повторення знань учнів про слова — назви предметів та істот

Ми з вами потрапили до замку маркиза, де проживають слова- назви предметів.

— На які питання відповідають слова — назви істот та предметів? (Хто? що?)

— У яких випадках ми ставимо питання хто? (Якщо це істота)

— Наведіть приклади.

— Коли ми ставимо питання що? (Якщо предмет неживий)

— Наведіть приклади таких предметів.

— Складіть речення за поданою схемою.



2.3. Вибірковий диктант

— Запишіть слова — назви предметів — у перший стовпчик, ін.

ші слова — у другий.

Море, глибоке, лимон, кислий, калина, червона, край, рідний.

— Прочитати слова з першого стовпчика.

— На яке питання вони відповідають?

— На які питання відповідають слова, записані у другому стовпчику? (Який? яка? яке?)

3. Повідомлення теми та завдань уроку

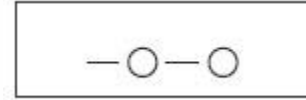
— На попередніх уроках ми ознайомилися зі словами, що називають предмети та істоти. їх дуже багато. Погляньте навкруги і назвіть предмети, що оточують нас.

— Послухайте, як гарно звучать слова: сонечко, квітка, їжачок. Сонечко — світить, квітка — цвіте і пахне, їжачок буркотить...

— Запишіть число, класна робота.

цукерка ке цу

До звукової моделі добери слова, запиши їх каліграфічно.



(Зима, море, село, коло, коса, миша, баба, мама, тато тощо.)

2. 2. Повторення знань учнів про слова — назви предметів та істот

Ми з вами потрапили до замку маркиза, де проживають слова- назви предметів.

— На які питання відповідають слова — назви істот та предметів? (Хто? що?)

— У яких випадках ми ставимо питання хто? (Якщо це істота)

— Наведіть приклади.

— Коли ми ставимо питання що? (Якщо предмет неживий)

— Наведіть приклади таких предметів.

Склади речення за поданою схемою.



2.3. Вибірковий диктант

— Запиши слова — назви предметів — у перший стовпчик

Море, глибоке, лимон, кислий, калина, червона.

— Прочитати слова з першого стовпчика.

— На яке питання вони відповідають?

— На які питання відповідають слова, записані у другому стовпчику? (Який? яка? яке?)

3. Повідомлення теми та завдань уроку

— На попередніх уроках ми ознайомилися зі словами, що

А які кольори! Сонечко — жовте, квітка — червона, їжачок — сіренький. Ми можемо дібрати колір до будь-якого предмета, вказати його розмір, характер.

Учитель показує будь-яку чорно-білу картинку із розмальовки.

— Гарно? Ні!

— А якщо ми візьмемо фарби, картинка перетвориться на яскраву, різнокольорову.

Учитель показує розфарбовану картинку.

— Подобається вам?

Сонечко (яке?)... (жовте).

Небо (яке?)... (блакитне).

Трава (яка?)... (зелена).

Метелик (який?)... (білий).

— На всіх вистачить кольорів!

Простягніть долоньки до сонечка. Воно зігріє їх своїм теплом. Торкніться травички. На ній, як на килимку, можна полежати.

Сонечко (яке?)... (тепле, лагідне).

Травичка (яка?)... (м'яка).

— Сьогодні на уроці ми ознайомимося зі словами, що відповідають на питання який? яка? яке? та означають ознаку предметів.

Тому ми вирушаємо у володіння до королеви Ознаки. Вона познайомить нас зі своїми підлеглими. Перше її завдання.

4. Вивчення нового матеріалу

4.1. Робота на картках

— Відкрийте конверти, дістаньте картку із завданням.

— На картці обведіть олівцем слова, що відповідають на питання який? яка? яке?

Картка 1

глобус лелека вишневий стріляти троянда кам'яний турбуватися зима лікар добрий мудрішати тварина працювати розумний

Картка 2

кружляє бадьорий молочний син чистить компот жовтий яблуна ліпить співає хвойний кішка ліс ковбаса готує кривий крижаний

Картка 3

крокодил кусається дорогий сім виделка писати товстий злий кіт черевики трудиться чорний соловейко підручний маленький

Картка 4

морозний каркає помідор тінь скляний кавун солоденький чує літак шука зелений кує смішний крейда береже фруктовый співає

називають предмети та істоти. їх дуже багато. Погляньте навкруги і назвіть предмети, що оточують нас.

— Послухайте, як гарно звучать слова: сонечко, квітка, їжачок.

Сонечко — світить, квітка — цвіте і пахне, їжачок буркотить...

А які кольори! Сонечко — жовте, квітка — червона, їжачок — сіренький. Ми можемо дібрати колір до будь-якого предмета, вказати його розмір, характер.

Учитель показує будь-яку чорно-білу картинку із розмальовки.

— Гарно? Ні!

— А якщо ми візьмемо фарби, картинка перетвориться на яскраву, різнокольорову.

Учитель показує розфарбовану картинку.

— Подобається вам?

Сонечко (яке?)... (жовте).

Небо (яке?)... (блакитне).

Трава (яка?)... (зелена).

Метелик (який?)... (білий).

— На всіх вистачить кольорів!

Простягніть долоньки до сонечка.

Воно зігріє їх своїм теплом.

Торкніться травички. На ній, як на килимку, можна полежати.

Сонечко (яке?)... (тепле, лагідне).

Травичка (яка?)... (м'яка).

— Сьогодні на уроці ми ознайомимося зі словами, що відповідають на питання який? яка? яке? та означають ознаку предметів.

4. Вивчення нового матеріалу

4.1. Робота на картках

— Відкрий картку із завданням.



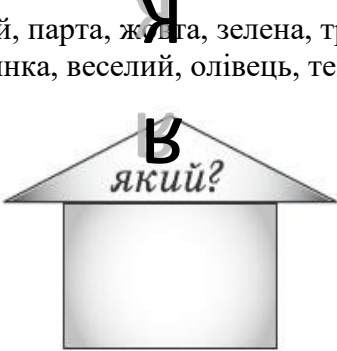
— На картці обведи олівцем слова, що відповідають на питання який? яка? яке?

Картка 1

глобус лелека зелений стріляти троянда круглий зима лікар сміливий тварина працювати розумний

<p>4.2. Проблемна ситуація На дошці записано вірш. Осінь (яка?).... Літо — (яке?)... . Весна — це красуня в (якім?)... вбранні. Зима — (яка?)..., (яка?)... . Та кожна із них — до вподоби мені.</p> <p>Слова для довідок: багряна, барвисте, зеленим, синьо-біла, морозно-срібляста. — Вставте слова із довідки замість пропусків. Учитель вписує на місці крапок пропущені слова. — Прочитайте вірш ще раз. — Що допомогло вам виконати завдання без помилок? (Питання) — Що означають вставлені слова? (Ознаки предметів) — На які питання відповідають слова — ознаки предметів? (Який? Яка? Яке?)</p> <p>4.3. Словниковий замок. Далі наша зупинка у герцога Словника. Він познайомить нас з новим словом.</p> <p>Ознака — характерна риса, прикмета, за якою можна визначити будь-який предмет чи явище. — Тобто, за ознакою ми можемо сказати, що саме про той чи інший предмет йдеться</p> <p>5. Колективна робота. <i>Ми завітали до графа, який пропонує нам гру.</i> Гра «Назви ознаку». — Назвіть ознаки зображених предметів за розміром. (Малюнки) — Ви назвали ознаки предметів за розміром. На які питання вони відповідають? <i>Аналогічно діти називають ознаки за смаком, формою</i></p> <p style="text-align: center;">Фізкультхвилинка</p> <p>Час настав для відпочинку проведем фізкультхвилинку. (пісня «Паравоз комашка»)</p>	<p>4.2. Проблемна ситуація На дошці записано слова. Осінь (яка?).... Літо — (яке?)... . Весна — (яка?)... Зима (яка)...</p> <p>Слова для довідок: холодна, сніжна, тепла, жарке.</p> <p>4.3. Словникова галявина Ознака — характерна риса, прикмета, за якою можна визначити будь-який предмет чи явище. — Тобто, за ознакою ми можемо сказати, що саме про той чи інший предмет йдеться</p> <p>5. Колективна робота. Гра «Назви ознаку». — Назвіть ознаки зображених предметів за розміром. (Малюнки) — Ви назвали ознаки предметів за розміром. На які питання вони відповідають? <i>Аналогічно діти називають ознаки за смаком, формою</i></p> <p style="text-align: center;">Фізкультхвилинка</p> <p>Час настав для відпочинку проведем фізкультхвилинку. (пісня «Паравоз комашка»)</p>
<p>5. Закріплення, систематизація знань. Ми завітали до підлеглого нашої королеви барона, який пропонує нам попрацювати з підручником.</p> <p>5. Робота за підручником</p> <p>Впр 1 с. 54. Доповніть ряди слів власними словами. Виноград – синій, зелений,</p>	<p>5. Закріплення, систематизація знань. 5. Робота за підручником</p> <p>Впр 1 с. 54. Доповніть ряди слів власними словами. Виноград – синій, зелений, Груша – жовта, велика Яблуко – кругле, червоне,</p>

<p>Груша – жовта, велика Яблуко – кругле, червоне, (Ознака допомогла вказати розмір, колір, смак предмета) Впр. 2 Запишіть за зразком (дрібні, смачненькі) Ягідки Повний звукобуквенний аналіз (біля дошки)</p>	<p>(Ознака допомогла вказати розмір, колір, смак предмета) Ягідки звукобуквенний аналіз.</p>
<p style="text-align: center;">Пальчикова гімнастика</p> <p>Час настав для відпочинку Для пальчиків проведем фізкультхвилинку. Краплі перші впали, (злегка постукати двома пальцями кожної руки по столу) Павуків перелякали. (внутрішня сторона долоні опущена вниз, пальці злегка зігнути і, перебираючи ними, показати, як тікають павуки) Дощик все сильніше, (постукати по столу всіма пальцями обох рук) Пташки полетіли скоріше. (схрестивши руки, з'єднати долоні тильною стороною, махати пальцями, стиснутими разом). Дощ полив як з відра, (сильніше постукати по столу всіма пальцями обох рук) Розбіглася дітвора. ((вказівний і середній пальці обох рук бігають по столу, зображуючи чоловічків; інші пальці притиснуті до долоні).). В небі блискавка блискає (намалювати пальцем в повітрі блискавку) Грім все небо крає (барабанить кулаками, а потім поплескати в долоні) А потім вийде сонце (підняти обидві руки вгору з розімкнутими пальцями) Загляне у віконце! плескати в долоні тихо і голосно, в різному темпі;</p>	<p style="text-align: center;">Пальчикова гімнастика</p> <p>Час настав для відпочинку Для пальчиків проведем фізкультхвилинку. Краплі перші впали, (злегка постукати двома пальцями кожної руки по столу) Павуків перелякали. (внутрішня сторона долоні опущена вниз, пальці злегка зігнути і, перебираючи ними, показати, як тікають павуки) Дощик все сильніше, (постукати по столу всіма пальцями обох рук) Пташки полетіли скоріше. (схрестивши руки, з'єднати долоні тильною стороною, махати пальцями, стиснутими разом). Дощ полив як з відра, (сильніше постукати по столу всіма пальцями обох рук) Розбіглася дітвора. ((вказівний і середній пальці обох рук бігають по столу, зображуючи чоловічків; інші пальці притиснуті до долоні).). В небі блискавка блискає (намалювати пальцем в повітрі блискавку) Грім все небо крає (барабанить кулаками, а потім поплескати в долоні) А потім вийде сонце (підняти обидві руки вгору з розімкнутими пальцями) Загляне у віконце! плескати в долоні тихо і голосно, в різному темпі;</p>
<p>Попрацюємо самостійно Самостійна робота.</p>	<p>Самостійна робота.</p>

<p>Впр.3 Виписати слова</p> <p>5.2. Гра «Хто швидше?» (по рядах) — Заселіть слова у будиночки. Оберіть і запишіть слова, що відповідають на питання, записане на даху будинку.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">  </div> <div style="text-align: center;">  </div> </div> <p>Білий, похмура, ранне, пташиний, коротке, золота, швидке, березовий, весняна, пухнастий, яскрава, хитре, м'який, блискуча, ранкове, синій, лагідна, українське, рідний, солодка, сонне.</p> <p>5.3 Гра «Впізнай тварину» _ Упізнай за словами-ознаками тварину. Маленький, пухнастий, сіренький, боязкий – це... Руда, хвостата, хитра – це... Сірий, зубастий, великий – це... Клишоногий, бурий, вайлуватий – це...</p>	<p>Впр.3 Виписати слова</p> <p>5.2. Гра «Хто швидше?» (по рядах) — Засели слова у будиночок.</p> <div style="text-align: center;">  </div> <p>Синій, парта, жу́рта, зелена, трава, дівчинка, веселий, олівець, тепле</p> <p>5.3.Гра «Впізнай тварину» _ Упізнай за словами-ознаками тварину. Маленький, пухнастий, сіренький, боязкий – це... Руда, хвостата, хитра – це... Сірий, зубастий, великий – це... Клишоногий, бурий, вайлуватий – це...</p>
<p>6. Підсумок уроку — Про які слова ви дізналися на уроці? — На які питання відповідають слова, що називають ознаки предметів? — Наведіть приклади слів-ознак. - Що вам сподобалось на уроці? Все навкруги свої ознаки має, Про них слова-ознаки нам розповідають. На питання який? яка? яке? Слова-ознаки відповідають. — Подякуємо цим словам за те, що наша мова така багата і красива.</p>	<p>6. Підсумок уроку — Про які слова ви дізналися на уроці? — На які питання відповідають слова, що називають ознаки предметів? — Наведіть приклади слів-ознак. - Що вам сподобалось на уроці? Все навкруги свої ознаки має, Про них слова-ознаки нам розповідають. На питання який? яка? яке? Слова-ознаки відповідають. — Подякуємо цим словам за те, що наша мова така багата і красива.</p>

Конспект уроку навчання грамоти в інклюзивному класі "Закріплення звука і, вивчення букви Іі."

Триєдина мета уроку (ТМУ):

Пізнавальний аспект ТМУ:

- ознайомити учнів з буквою Іі, її звуковим значенням; продовжити вправляти у читанні слів з вивченими буквами;
- вдосконалювати навички звукового аналізу слів, показати, що буква і позначає м'якість попереднього приголосного звука;

Розвивальний аспект ТМУ:

- розвивати пізнавальні інтереси, зв'язне мовлення учнів;
- фонематичний слух, вміння зіставляти, порівнювати

Виховний аспект ТМУ:

- виховувати любов до природи;

Тип уроку: відкриття нового знання

Обладнання: М.Д. Захарійчук, В.О. Науменко Буквар: підруч. для 1-го кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Грамота, 2012, предметні, сюжетні малюнки, картки зі схемами слів, роздатковий матеріал - звукові моделі слів, мультимедійна презентація, Л.С.Вавіна Буквар Підготовчий 1 клас Посібник. — Київ: ІнкунАбула, 2013. — 207 с.

1. Організаційний момент. Перевірка готовності до уроку .

- Зошити є? Є.
- Олівці є? Є.
- Старанність є? Є.
- Тоді урок розпочинаємо.

2. Повторення вивченого матеріалу.

Гра «Упіймай спільний звук»

Учитель називає слова, учні мають назвати спільний звук, який є в цих словах: сом, міраж, дим, мул. (Спільний звук [м])

- Який це звук – голосний чи приголосний? Доведіть чому?
- Доберіть слова, у яких є цей звук.

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Словникова робота.

Довідкове бюро Стійло – відгороджене місце для одного коня в стайні або однієї корови в корівнику.

3.2. Читання тексту (с.58) (вчителем) Букварі закриті

- Як заіржав коник? - Вимовте протяжно цей звук. - Як він вимовляється? (Рот напівзакритий, губи розтягнуті, наче ви всміхаєтесь, передня і середня частина язика ледь присунулася вперед і піднялася, струмінь повітря проходить без перешкод.) - Який це звук? (Голосний) - Чому? Відкрийте



[•—|—•—]
[і—|—ій—]



Зі свого стійла вийшов бабусин кінь Орлик. Хотів із двору піти. Помітив це бабусин пес Рябко, виліз зі своєї буди та як загарчить:
— Р-р-р! Не виходь із двор-р-ру!
— І-і-і чого? — заіржав коник.
— Р-р-р! Не можна з двору виходити без дозволу! — сердиться Рябко.
За ними спостерігав здивований індик.

За Лілією Лапіною



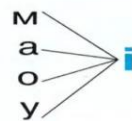
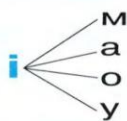
букварі на с. 58. Робота за сюжетним малюнком! - Кого ви бачите на малюнку? - Хто живе у бабусі? - Назвіть, які тварини живуть на подвір'ї? (свійські). Скажіть будь ласка, а чи ви допомагаєте доглядати за своїськими тваринами? - Назвіть птахів, тварин!

[=•—|—•—]

[•—|—•—|—•—]

[=і—|—и—]

[і—|—ій—|—а]



ма | ма
ма | мо
ма | ми

58

3.3. Гра «Упіймай звук [і]».

Учні мають упізнати звук [і] у названих учителем

словах (на початку, в середині чи в кінці): грім, іграшки, голубці, іній, літак, дідусь, ножиці.

Хвилинка відпочинку (на 15-й хвилині)

3.4. Побудова звукових моделей слів ліс і лис – (малюнки).

- Зверніть увагу, який приголосний стоїть перед звуком [і]? (М'який), Висновок!!! Звук [і] пом'якшує попередній приголосний звук.

3.5. Ознайомлення з буквою Іі. - Звук на письмі позначається буквою, яка також називається «і». Розгляньте її. З чого вона складається? Зверніть увагу на те, чим мала буква відрізняється від великої. (Над паличкою в малій букві є крапка, а у великій – немає.) Сценка – буква «і» зі шляпкою (вчитель) - Єй, хлопчику! - Я не хлопчик! - Єй, стовпчику! - Я не стовпчик! - А хто ж ти? - Я буква і. - А що в тебе на голові? Шляпка? - Ні, крапка!!!

- На що схожа буква і? Подивіться, де буква і буде знаходитись у нашій кишеньковій азбуці. – друкування маленької букви і на дошці, у зошитах.

'Фізкультхвилинка'

Станьте рівно, поверніться

І до сонечка зверніться

А тепер хай всі малята

Пострибають, мов зайчата.
Руки вгору підніміть,
Вдих і видих всі зробіть.

4.Робота за Букварем (с.58-59)

4.1. Читання буквосполучень, слів.

Учні

Читають слова з буквою і, речення. М.Д. Захарійчук, В.О. Наumenко
Буквар: підруч. для 1-го кл.

Учні з особливими освітніми потребами(затримка психічного розвитку)

Читають окремі букви, буквосполучення. Л.С.Вавіна Буквар
Підготовчий 1 клас



— Я хочу бути буз|ко|вим, жовтим,
темно-синім, най|кра|си|ві|щим! — ска-
зав малий півник мамі квочці.

Уранці він про|ки|нув|ся кольоровим.
Ніхто не хотів з ним гратися. Він сів на
клубі й заплакав:

— Буду сидіти тут, доки не
виросту квіткою!

Пішов теплий весняний
дощик. І сталося диво. Там,
де з півника натекла фарба,
виросли чудові квіти з бар-
вистими пелюстками. І на-
звали їх півниками, а на-
справді це — ірис.



За Надією Кир'ян



Складіть речення з підкреслених слів.

4.2. Розглядання предметних малюнків, намальованих у «віночку»

Лілія, індик, півонія, іриси, ліщина.

У яких словах перший звук [і]? (Індик, іриси)

Звуковий аналіз слів іриси, індик (звернути увагу: що звук [і] познач цілий склад) Читання слів у стовпчиках «луною» за вчителем.

4.3. Читання тексту за Н. Кир'ян.

Учні

Які вміють читати – читають речення, текст. М.Д. Захарійчук, В.О. Науменко Буквар: підруч. для 1-го кл.

Учні з особливими освітніми потребами (затримка психічного розвитку)

Повторюють окремі букви, буквосполучення за допомогою асистента.
Л.С.Вавіна Буквар Підготовчий 1 клас

- Що хотів малий півник?

- Про які кольори він мріяв?

- Що сталося з ним уранці?

- Чого плакав півник?

- Що сталося після дощукі?

- Як назвали квіти?

- Якого вони кольору? Вони гарні? Отож діти бережіть красу землі, не рвіть квіти оберемками.

- Складіть речення з підкреслених слів.

5. Підсумок уроку.

- Яку букву вивчили на сьогоднішньому уроці?

- Який звук вона позначає?

- Що було цікавим?

- Чого навчилися на уроці